

JURIDISKA FAKULTETEN

VID LUNDS UNIVERSITET

Josefine Lindau

Laglig uthängning?

En rättsvetenskaplig granskning av försvarlighetsbedömningen i förtalsbrottet ur ett brottsofferperspektiv.

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet

30 högskolepoäng

Handledare: Ulrika Andersson

Termin: VT 2024

Innehåll

Summary	1
Sammanfattning	2
Förord.....	3
Förkortningar.....	4
1 Inledning.....	5
1.1 Bakgrund	5
1.2 Syfte och frågeställningar.....	6
1.3 Metod och material.....	6
1.3.1 Rättsanalytisk metod	6
1.3.2 Rättsdogmatisk metod.....	8
1.3.3 Rättsfallsanalys	10
1.3.4 Reflektion över metod och material.....	11
1.3.4.1 Material.....	11
1.3.4.2 Metod.....	12
1.4 Avgränsningar	13
1.5 Forskningsläge.....	14
1.6 Disposition.....	15
2 Teoretiska utgångspunkter.....	17
2.1 Begreppet brottsoffer.....	17
2.2 Olika former av rättvisa.....	17
2.2.1 Konsekvenser som rättvisa.....	18
2.2.2 Erkännande och värdighet som rättvisa	18
2.2.3 Röst som rättvisa	18
2.2.4 Prevention som rättvisa	19
2.2.5 Samhörighet som rättvisa.....	19
2.2.6 Avslutande utgångspunkter.....	19
2.3 Genusrättsvetenskap	20
3 Den rättsliga regleringen.....	22
3.1 Yttrandefrihet	22
3.2 Förtalsbrottet.....	23
3.2.1 Allmänt om brottet	23
3.2.2 Rekvisit	26
3.2.2.1 Lämnande av uppgift.....	26
3.2.2.2 Som utpekar annan	28
3.2.2.3 Ägnat att utsätta någon för andras missaktning....	28
3.2.3 Ansvarsfrihet.....	30

3.2.4	Grovt förtal.....	34
4	Förtalsdomarna	36
4.1	Om rättsfallen	36
4.2	Uttalandena och deras syfte.....	37
4.2.1	Uttekanden som avser brott mot tilltalad	38
4.2.2	Uttekanden som avser brott mot annan än tilltalad.....	39
4.3	Tingsrätternas bedömningar	41
4.3.1	Straffansvar	42
4.3.2	Försvarylighet	43
4.3.3	Grovt förtal.....	46
5	Analys.....	48
5.1	Förtalsbestämmelsen	48
5.2	Hur kan försvarylighetsbedömningarna analyseras från ett brottsofferperspektiv?	50
5.2.1	Uppgiftslämnandets syfte.....	51
5.2.1.1	Brott mot den tilltalade.....	51
5.2.1.2	Brott som avser annan än den tilltalade.....	53
5.2.2	Offentliggöra missförhållanden och den offentliga debatten ⁵⁴	
5.2.3	Andra faktorer	55
6	Avslutande reflektioner	58
	Källförteckning	60
	Rättsfallsförteckning	63

Summary

The boundary between what is permitted to be expressed within the framework of the individual person's freedom of expression and what is not is a difficult line to draw, where two fundamental interests are at odds with each other, personal integrity and freedom of expression. For the crime of defamation, much of the assessment, whether a statement is punishable, rests with the court, since whether a statement is allowed is dependent on the situation that took place.

The thesis is a continuance to the analyses that have previously been made about the assessment in defamation judgments linked to the #metoo movement. The purpose of the thesis is to analyze the justifiability assessment from a victim of crime's perspective and thereby examine how the courts consider the victims' different views of justice in their assessment. The full judgments have been analyzed but the particular focus is on the justification assessment. The court cases have been selected also to highlight possible differences and similarities in the justification assessment for cases where the defendant is the victim of a crime and cases where the defendant is not. The fulfillment of the purpose has taken place by using a study by McGlynn and Westmarland on the different forms of justice, beyond the conventional criminal justice system, together with a gender jurisprudence perspective. In order to be able to analyze the justification assessment with the help of these perspectives, the crime of defamation along with the thirteen court cases have been described.

From what has been reported it can be stated that the cases where the defendant was not a victim of crime are the situations to which the crime of defamation primarily refers. The purposes stated by the defendant during the court proceedings fit well with the different forms of justice. However, there are flaws when the defendant is a victim of a crime from the plaintiff. The thesis did not aim to investigate how these should be remedied but a precedent from the Supreme Court is desirable.

Sammanfattning

Gränsen mellan vad som är ett tillåtet uttalande inom ramen för den enskilda personens yttrandefrihet och vad som inte är tillåtet är en svår gränsdragning, där två grundläggande intressen står emot varandra, den personliga integriteten och yttrandefriheten. För förtalsbrottet ligger mycket av bedömningen, om ett uttalande är straffbart, på domstolen. Anledningen till detta är att huruvida ett uttalande är tillåtet beror på situationen som ägt rum.

Uppsatsen är en uppföljning på de analyser som tidigare gjorts om försvarlighetsbedömningen i förtalsdomar kopplade till #metoo rörelsen. Syftet med uppsatsen är att analysera försvarlighetsbedömningen från ett brottsofferperspektiv och därmed undersöka hur domstolarna beaktar brottsoffers olika syn på rättvisa i sin bedömning. De fullständiga domarna har analyserats men det särskilda fokuset är på försvarlighetsbedömningen. Rättsfallen har valts ut för att även belysa eventuella skillnader och likheter i försvarlighetsbedömningen för fall där den tilltalade är ett brottsoffer och fall där den tilltalade inte är det.

Uppfylldandet av syftet har skett genom att använda en studie av McGlynn och Westmarland om brottsoffers olika syn av rättvisa, bortom den som avses i det konventionella straffrättsystemet, tillsammans med ett genusrättsvetenskapligt perspektiv. För att kunna analysera försvarlighetsbedömningen med hjälp av detta har det redogjorts för förtalsbrottet och tretton rättsfall.

Från framställningen har det gått att konstatera att de rättsfall där den tilltalade inte varit brottsoffer, är de situationer som förtalsbrottet främst syftar på. De syften som den tilltalade uppgett stämmer väl överens med de olika former av rättvisa som McGlynn och Westmarland beskrivit. Det finns dock brister i brottet och i försvarlighetsbedömningen som görs när den tilltalade uppger att målsäganden har utsatt hen för sexualbrott. Hur dessa brister ska åtgärdas har uppsatsen inte syftat till att utreda, men ett prejudikat från Högsta domstolen avseende hur dessa situationer ska bedömas är önskvärt.

Förord

Jag har aldrig trott på personer som har sagt att tiden på universitetet går fort, att man bara blinkar och sedan är det över. Men nu sitter jag här, några dagar innan jag ska lämna in mitt sista arbete på juristprogrammet och det känns som det var igår jag började. Jag minns exakt hur min första dag gick, där jag var fylld av nerver och rädd för att påbörja ett nytt kapitel, men samtidigt väldigt exalterad.

Först och främst vill jag rikta ett stort tack till Miranda. Min tid på juristprogrammet hade inte varit sig lik utan dig. Tack för allt stöd, peppning och tröst och för att ha varit den perfekta personen att plugga med.

Stort tack till min familj för stöd och att ni alltid pushat mig till att göra mitt bästa, korrläsning på alla uppsatser och bra råd när jag verkligen har behövt det. Tack till Jacob för att du lyssnar på allt mitt juridiksnack även om du inte förstår något av det jag säger.

Jag vill även rikta ett stort tack till Calle, Ebba, Hanna och Kate på Shotluckan. Att arbeta med er har verkligen varit det roligaste att göra och ett perfekt ställe att vara på när jag inte vill tänka på plagget.

Avslutningsvis vill jag rikta ett stort tack till min handledare Ulrika Andersson för värdefulla råd under arbetet med uppsatsen.

Lund, maj 2024

Josefine Lindau

Förkortningar

BrB	Brottsbalk (1962:700)
TF	Tryckfrihetsförordning (1949:105)
YGL	Yttrandefrihetsgrundlag (1991:1469)
SL	1864 års Strafflag
RF	Kungörelse (1974:152) om beslutat ny regeringsform
EKMR	Den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
FN	Förenta Nationerna

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Förtalsbrottet har haft samma lydelse sedan brottsbalken trädde i kraft den 1 januari 1965.¹ Detta var vid en tid då internet inte existerade i Sverige, eftersom det första installerades 1980.² Det fanns därmed inte en tanke om att förtalsbrottet skulle komma att behöva appliceras på situationer där uttalanden hade gjorts på internet genom sociala medier. Syftet bakom förtalsbrottet var att skydda en person från uteslutning från sin sociala krets på grund av angrepp mot personens ära.³

Det tillkom en ökad uppmärksamhet kring förtalsbrottet sedan #metoo-rörelsen och efterföljande domar där alla kvinnor som hängde ut sina förövare blev dömda för förtal.⁴ Trots denna ökade medvetenhet om förtalsbrottet har uthängningarna av personer som sexualbrottslingar fortsatt.⁵

Yttrandefriheten är en grundläggande rättighet i Sverige och förtalsbrottet är därmed en inskränkning av yttrandefriheten.⁶ Vad som kriminaliseras i förtalsbrottet är uttalanden som är ägnade att framkalla missaktning för personen. Det finns dock undantag för om uppgiftslämnaren var skyldig att uttala sig eller om det annars var försvarligt.⁷ Förtalsbrottet blir en avvägning mellan den enskilda personens anseende och yttrandefriheten.⁸

Ett brottsoffer är enligt FN någon som har utsatts för brott, vittnen och andra som försökt ingripa vid brottet. Att en person har ställningen som brottsoffer ger ett antal rättigheter.⁹ Dessutom går brottsoffers syn av rättvisa vidare än vad som avses i det konventionella straffrättsliga systemet.¹⁰ Hur ser det

¹ Se SFS 1962:700.

² Nationalencyklopedin, internet.

³ Prop. 1962:10, s. 141 B f.

⁴ Wanngård (2021).

⁵ Se fullständig rättsfallsförteckning.

⁶ Se 2 kap. 1 § & 20-23 §§ RF; 5 kap. 1 § BrB.

⁷ 5 kap. 1 § BrB.

⁸ Prop. 1962:10, s. 142 B.

⁹ Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power

¹⁰ Se McGlynn & Westmarland (2019), s. 179-201.

egentligen ut vid avvägningen om ett uttalande är försvarligt eller inte med hänsyn till brottsoffrets olika syn på rättvisa? Hur skiljer detta sig från de andra fallen när utpekaren inte har varit utsatt för brott som begåtts av den utpekade? Det är denna avvägning som uppsatsen kommer undersöka.

1.2 Syfte och frågeställningar

Uppsatsen kommer att utreda vad domstolarna bedömer som avgörande faktorer i förtalsbrottets försvarlighetsbedömning. Syftet är att utreda hur dessa faktorer kan analyseras från ett brottsofferperspektiv. Eftersom förtalsbestämmelsen är uppbyggd på ett sätt där den ska kunna tillämpas på flera olika situationer är straffansvar beroende på domstolens bedömning. Därmed kommer uppsatsens fokus ligga på domstolarnas bedömning där hela domen undersöks och mindre fokus kommer läggas på att fastställa gällande rätt. Emellertid, för att få en full förståelse för försvarlighetsbedömningen och vilka faktorer lagstiftaren har velat att domstolarna beaktar, kommer gällande rätt redovisas och analyseras. Därmed kommer uppsatsens huvudsakliga frågeställning vara:

På vilket sätt kan försvarlighetsbedömningen i förtalsdomar där målsäganden hängts ut som sexualbrottsling samt förtalsbestämmelsen analyseras från ett brottsofferperspektiv?

För att kunna besvara den huvudsakliga frågeställningen ställs följande underliggande frågeställning:

Hur ser den rättsliga regleringen ut avseende yttrandefrihet och förtal i Sverige?

Hur ser tingsrätternas försvarlighetsbedömning ut och vilka faktorer beaktar dem i sin försvarlighetsbedömning i de utvalda domarna?

1.3 Metod och material

1.3.1 Rättsanalytisk metod

För att uppfylla syftet med uppsatsen kommer det som Claes Sandgren benämner den rättsanalytiska metoden användas. Den rättsanalytiska metoden ser rättsvetenskaplig argumentation som fri och uppfattar rättssystemet som öppet i brist på ett ”rätt svar” på rättsliga problem.¹¹ Synen som metoden har fungerar ihop med syftet som uppsatsen har då det krävs en djupare analys i rätten från ett brottsofferperspektiv och inte enbart beskriva gällande rätt.

Till skillnad från den rättsdogmatiska metoden som enbart, enligt Sandgren, har uppgiften att fastställa gällande rätt och är begränsad till de auktoritativa rättskällorna, är den rättsanalytiska metoden något vidare och alla former av material kan användas för analysen. Den rättsanalytiska metoden öppnar upp för synsättet att rättstillämpningen har fler än ett legitimt svar på svåra rättsliga frågor, ett synsätt som rättsrealismen har lagt grunden för. Analysen, som Sandgren påpekar, kan starta med att fastställa gällande rätt och sedan analysera denna med hjälp av annat material, vilket tveklöst även kan innehålla kritik av rätten. Den stora variationen av material som är tillåtet i den rättsanalytiska metoden ger upphov till en nyanserad analys av ett flertal olika ämnen. Mängden material kan dock leda till problem avseende urvalet, vilket därmed kräver specifika överväganden och influerar vilka slutsatser som kan dras med hjälp av materialet. Som exempel på material som kan användas anger Sandgren föreskrifter, intervjuer med jurister, underrättspraxis, förundersökningar, material från andra vetenskaper och tidningsartiklar.¹² De källor som har använts för att analysera rätten och rättsfallen är litteratur om ett genusrättsvetenskapligt perspektiv samt studien som McGlynn och Westmarland har gjort om brottsoffers olika syn på rättvisa. Genusrättsvetenskapen används till viss del på grund av de rättsfallen som gäller egenupplevda händelser där den tilltalade en kvinna och målsäganden har, förutom i ett fall där hen var icke-binär, varit en man. På så sätt kan genusrättsvetenskapen ge en ytterligare infallsvinkel för analysen.

Den rättsanalytiska metodens öppenhet gör det även möjligt att nyttja olika infallsvinklar i analysen och på så sätt ge olika värderingar utrymme. Detta

¹¹ Sandgren, (2021), s. 53 f.

¹² Ibid, s. 54.

sätt att analysera är inte möjligt i rättsdogmatiken.¹³ Den rättsdogmatiska analysen innebär antingen en *de lege lata*-argumentation, vilket innebär att beskriva vad rätten är, eller en *de lege ferenda*-argumentation, som föreslår lösningar på problem som än inte har lösts.¹⁴ Uppsatsens syfte är inte att föreslå hur förtalsbrottet och dess försvarlighetsbedömning bör förändras utan att analysera hur denna förhåller sig till ett brottsofferperspektiv och de eventuella brister som kan finnas.

1.3.2 Rättsdogmatisk metod

För att kunna använda den rättsanalytiska metoden är grunden vanligtvis ett fastställande av gällande rätt som sedan ska analyseras.¹⁵ Därför kommer uppsatsen till en början använda sig av den rättsdogmatiska metoden. Den rättsdogmatiska metoden är traditionellt definierat som att beskriva gällande rätt med hjälp av de allmänt accepterade rättskällorna. Beskrivningen av den gällande rätten innebär att tolka och fastställa gällande rätt samt kategorisera denna bestående av regler, principer etc. Metoden kan även innehålla argument *de lege ferenda*, så länge argumentationen är en utveckling av analysen.¹⁶

I den rättsdogmatiska metoden är inte allt material tillåtet att använda, det är rättskällevärdet som fastställer vilket material och vilken metod som är relevant. Enligt Sandgren har dock rättskällevärdet spruckit upp då annat material har börjat användas för att förbättra analysen.¹⁷ Rättskällevärdet anger vilka rättskällorna är, deras hierarki och deras relation till varandra samt rättskällevärdeprinciperna, som visar hur källorna ska tolkas. Alla delar av rättskällevärdet spelar en roll inom den rättsvetenskapliga metoden, t.ex. lagtolkning som ingår i fastställandet av gällande rätt. Den kan skilja sig åt beroende på vilket ämnesområde som studeras samt att rättskällevärdet inte är statisk utan har

¹³ Sandgren (2021), s. 55.

¹⁴ Kleineman (2018), s. 36.

¹⁵ Sandgren, (2021), s. 54.

¹⁶ Ibid, s. 51 f.

¹⁷ Ibid, s. 52 f.

vidgats genom att ny teknik har ändrat förutsättningarna för källornas användning.¹⁸

Rättskällorna består främst av lagen och dess förarbeten, prejudikat, sedvänja och doktrin och det är dessa som brukar användas för att fastställa och systematisera gällande rätt. Vidare har detta utvidgats genom exempelvis Torstein Eckhoff i Rettskildelære som lägger till praxis från andra myndigheter, privat praxis, rättsuppfattningar samt en reell hänsyn. Rättskällevärdet kan vidgas mer genom att inkludera material som inte utgör gällande rätt i sig men som kan påverka gällande rätt, exempelvis soft law. I den svenska rätten har författningarna högst auktoritet medan prejudikat och förarbeten har något lägre och doktrin samt soft law har en mycket svagare. Det är därmed viktigt att påpeka att rättskällevärdet av uttalanden som görs kommer att bedömas under uppsatsen från en sammanvägning av rättskällans auktoritet samt uttalandets sakliga tyngd.¹⁹

För att undersöka gällande rätt har det använts lagtext och dess förarbeten som ger vägledning i bedömningen för förtalsbrottet. I beskrivningen av gällande rätt har brottsbalken (1962:700) (BrB), regeringsformen (1974:152) (RF), samt Europeiska konventionen om skydd för mänskliga rättigheter²⁰ (EKMR) använts. Därutöver har förarbeten till förtalsbrottet i BrB använts, framförallt prop. 1962:10 *En ny brottsbalk* och SOU 1953:14 *Förslag till brottsbalk*, men även prop. 2016/17:222 *Ett starkt straffrättsligt skydd för den personliga integriteten* och SOU 2016:17 *Integritet och straffskydd* för att möjliggöra en aktuell beskrivning av bedömningen för grovt förtal. Tillsammans med förarbeten har litteratur även använts för att ge en bredare förståelse om bedömningen som görs. Litteraturen som har använts är *Förtal* av Hans-Olof Sandén, *Brotten mot person och förmögenhetsbrotten* av Nils Jareborg, Sandra Friberg, Petter Asp och Magnus Ulväng samt *Tryckfrihetens gränser* och *Yttrandefrihetsgrundlagarna; Yttrandefrihetens gränser efter 2019 års grundlagsreform* av Hans-Gunnar Axberger. Tillsammans med

¹⁸ Sandgren (2021), s. 47.

¹⁹ Ibid, s. 47 ff.

²⁰ Se även lag (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

litteraturen har lagkommentaren till 5 kap. 1 § BrB på Lexino av Göran Nilsson använts.

1.3.3 Rättsfallsanalys

Med anledning av frågeställningen och underfrågeställningen var det väsentligt att undersöka vilka aspekter som tingsrätterna beaktar i sin försvarlighetsbedömning och därmed genomföra en rättsfallsanalys. För att rättsfallen skulle inkluderas i analysen krävdes att de berörde förtal där målsäganden har blivit utpekad för att ha begått sexualbrott. Det krävdes inte att parterna var av ett specifikt kön eller att det påstådda brottet hade begåtts mot den tilltalade. Anledningen till att dessa krav inte ställdes var att ge möjlighet att belysa skillnader i försvarlighetsbedömningen om det fanns några. Uttalandena behövde inte heller ha gjorts på sociala medier, även om majoriteten gjorde det. Det krävdes även att tingsrättens försvarlighetsbedömning var av en sådan omfattning att det var möjligt att analysera den. Ett antal domar valdes därför bort då de inte innehöll en tillräcklig försvarlighetsbedömning för att möjliggöra en analys. Dessutom fanns det inget krav på vad den tilltalades syfte skulle vara med anledning av att kunna koppla olika former av rättvisa från McGlynn och Westmarlands studie till dessa.

Rättsfallen togs fram genom sökningar på databasen Infotorg och det var enbart rättsfall där domen meddelades mellan åren 2020 och 2023 som valdes, på grund av att tidigare undersökningar har gjorts med rättsfall innan 2020. Sökningen ägde rum i mars 2024 och resulterade i tretton domar. Anledningen till varför just tretton domar valdes ut och inte fler är att arbetet skulle blivit alltför omfattande. Av dessa tretton domar var det sju som överklagades till respektive hovrätt.²¹ Det gjordes ingen djupare undersökning av hovrättsdomarna då tingsrätterna är den första instansen vilket är var den första bedömningen sker samt är det inte sannolikt att alla domar överklagas vilket ger en bättre förståelse om hur försvarlighetsbedömningen fungerar i praktiken.

²¹ Se Svea hovrätt dom 2021-04-15 i mål nr B 12848-20; Svea hovrätt slutligt beslut 2024-01-25 i mål nr B 766-24; Hovrätten för västra Sverige dom 2023-12-20 i mål nr B 7097-22; Hovrätten för västra Sverige dom 2022-05-17 i mål nr B 2682-22; Svea hovrätt slutligt beslut 2022-07-27 i mål nr 9024-22; Hovrätten över Skåne och Blekinge dom 2022-06-08 i mål nr B 207-22; Från telefonsamtal med Svea Hovrätt framgick det att Attunda tingsrätt dom 2022-05-30 i mål nr B 11907-21 är målet ännu inte avgjort i Svea hovrätt, mål nr B 8046-22.

En analys av hovrättsdomarna gjordes inte även med anledning av att bedömningen inte förändrades i hovrätten. I två av hovrättsdomarna ändrades enbart dagsbotsbeloppet samt den tilltalades skyldighet att ersätta staten för kostnaderna för försvararen.²² I två andra fall hade målet inte tagits upp för prövning eftersom att den tilltalade hade dragit tillbaka sitt överklagande²³ och på grund av att hovrätten inte meddelade prövningstillstånd²⁴. I det femte fallet ändrade hovrätten enbart tingsrättens dom genom att döma den tilltalade för grovt förtal vid två tillfällen och gjorde inga ändringar i fråga om påföljd och skadestånd.²⁵ För den sjätte domen som meddelats, ändrade hovrätten dagsböterna samt ogillade åtalet för grovt förtal avseende en målsägande som uppsatsen inte analyserar då det inte avsåg beskyllning för sexualbrott.²⁶

1.3.4 Reflektion över metod och material

1.3.4.1 *Material*

Vid urvalet av material har fokuseringen legat på det som avser förtalsbrottet, vilket främst har varit lagtext både internationell och nationell, förarbeten och doktrin. Det har varit av högsta vikt att samla in material som visar en helhetsbild av förtalsbrottet, specifikt försvarlighetsbedömningen, för att på så sätt redovisa alla faktorer som bör tas i beaktning under bedömningen.

För att kunna analysera gällande rätt och försvarlighetsbedömningen har en studie om brottsoffers olika syn på rättvisa samt tretton rättsfall valts ut. Hur rättsfallen valdes beskrivs i avsnitt 1.3.3. Studien valdes eftersom den är framstående i sin empiriska studie och det var den enda som kunde hittas där det förklarades de olika formerna av rättvisa ett brottsoffer kan känna, något som var väsentligt vid analysering av den tilltalades syfte. Det hänvisades även till studier som gjorts av andra forskare, vilket har beskrivits i redogörelsen. Därutöver, eftersom uppsatsen fungerar som en uppföljning på den analys av förtalsdomar kopplade #metoo-rörelsen som gjordes av Wegerstad och

²² Hovrätten över Skåne och Blekinge dom 2022-06-08 i mål nr B 207-22, s. 1; Hovrätten för västra Sverige dom 2022-05-17 i mål nr B 2682-22, s. 1.

²³ Svea hovrätt protokoll 2022-07-27 i mål nr B 9024-22.

²⁴ Svea hovrätt protokoll 2024-01-25 i mål nr B 766-24, s. 1.

²⁵ Svea hovrätt dom 2021-04-15 i mål nr B 12848-20, s. 1 ff.

²⁶ Hovrätten för västra Sverige dom 2023-12-20 i mål nr 7097-22.

Andersson²⁷ där studien användes var det av stor vikt att använda liknande material. Sammantaget, i brist på annat relevant material som var relevant för analysen av försvarlighetsbedömningen ur ett brottsofferperspektiv, valdes enbart den studien.

Centralt för uppsatsen var även doktrin om förtalsbrottet, vilket är vidare beskrivet i kapitel 1.5 om forskningsläget. Det viktiga vid urvalet var att litteraturen skulle vara skrivet av väletablerade författare som är kunniga inom sitt område. Förarbeten till lagstiftningen har därmed varit viktig för att kontrollera att de faktorer litteraturen beskrev även lyftes i beredandet av lagen.

1.3.4.2 Metod

Det finns alternativa metoder som kunde ha använts för att uppfylla syftet och besvara frågeställningen än den rättsanalytiska och rättsdogmatiska metoden. Emellertid, har de aktuella metoderna använts på grund av flera anledningar.

För det första behövdes den rättsanalytiska metoden då det var väsentligt att det skulle finnas utrymme för att analysera gällande rätt tillsammans med försvarlighetsbedömningarna. Frågeställningen och syftet hade inte kunnat uppfyllas genom att enbart ett fastställande gällande rätt, utan syftet krävde en vidare analys med hjälp av annat material än det som är tillåtet i den rättsdogmatiska metoden. Det hade inte heller varit möjligt att använda den rättspolitiska metoden, vars syfte är att analysera hur rätten bör ändras från exempelvis ett perspektiv så att ett visst ändamål eller värdering bättre kan tillgodoses.²⁸ Detta beror på att den rättspolitiska metoden går längre än vad som är syftet med uppsatsen, där det inte kommer föreslås eventuella ändringar utan enbart belysa eventuell problematik.

Uppsatsen kommer att redogöra för en empirisk studie som har gjorts och slutsatserna författarna kom fram till som följd av studien. Det skulle därför varit möjligt att använda en empirisk metod²⁹ som ett komplement till denna studie. Metoden hade då kunnat genomföras genom att intervjua

²⁷ Wegerstad och Andersson (2022), s. 93-123.

²⁸ Sandgren (2021), s. 55.

²⁹ Ibid, s. 57.

sexualbrottsoffer för att undersöka hur de ser på rättvisa. Emellertid har det inte varit möjligt att genomföra utifrån ett tidsperspektiv.

1.4 Avgränsningar

I uppsatsen sker en analys av förtalsdomar där den tilltalade har pekat ut målsäganden för att ha begått någon form av sexualbrott, främst sexuellt övergrepp och våldtäkt. Rättsfall som avser förtal där beskyllningen inte är på detta sätt har därmed inte granskats. Av de förtalsdomar som undersökts var det ett antal där den tilltalade även dömdes för andra brott än grovt förtal.³⁰ För dessa rättsfall har det bortsetts från de åtalspunkter som inte avser förtal. I ett fall bedömde tingsrätten att brottet grovt förtal absorberades av grovt olaga integritetsintrång,³¹ där det även har bortsetts från tingsrättens bedömning avseende det andra brottet och bedömningen om det ska absorberas. Det sista fallet som avsåg annat än den typen av gärning som granskas avsåg domslutet även förtal mot en annan person³², men detta granskades inte på grund av att gärningsbeskrivningen inte motsvarade det som undersöks i uppsatsen.

Centralt för uppsatsen är att analysera förtalsbrottet i BrB samt försvarlighetsbedömningarna i brottmålsdomar avseende förtal. På grund av detta samt att förtalsbrottet utgör en inskränkning i yttrandefriheten har denna nämnts översiktligt vilket är ett medvetet val. Det vore orimligt att inte överhuvudtaget nämna regleringen avseende yttrandefrihet då det är en viktig avvägning som görs i försvarlighetsbedömningen. Av samma anledning har regleringen kring förtal som den ser ut i TF och YGL enbart översiktligt nämnts för att ge en mer övergripande bild av förtalsbrottet men inte analyserats vidare då förtalsbrottet i domarna inte omfattas av dessa lagar utan av BrB.

Arbetet omfattar enbart svensk rätt och svenska rättsfall och därmed har gällande rätt samt rättsfall på ett internationellt plan inte undersökts djupare. I ett större arbete hade det varit möjligt att undersöka fler fall på ett internationellt

³⁰ Göteborgs tingsrätt dom 2021-12-07 i mål nr B 8471-20, s. 3; Västmanlands tingsrätt dom 2021-03-01 i mål nr B 2431-20, s. 1; Alingsås tingsrätt dom 2023-05-04 i mål nr B 1973-22, s. 1.

³¹ Lunds tingsrätt dom 2023-12-04 i mål nr 6451-22, s. 1.

³² Göteborgs tingsrätt dom 2022-11-17 i mål nr 2033-21, s. 2.

plan för att därmed belysa skillnader från svensk rätt. Därav har även regleringen kring yttrandefrihet EKMR redogjorts grundläggande för att ge en översiktlig bild av brottet men inte mer. Det har inte varit avgörande för att besvara frågeställningen att undersöka internationell rätt och rättsfall.

Utgångspunkten för uppsatsen är att analysera försvarlighetsbedömningarna och förtalsbrottet från McGlynn och Westmarlands studie av brottsoffrets syn av rättvisa och ett genusrättsvetenskapligt perspektiv. Det genusrättsvetenskapliga perspektivet redogörs enbart kortfattat eftersom det centrala för analysen är McGlynn och Westmarlands studie. Hade arbetet varit större hade det öppnat upp möjligheten för att kunna använda det genusrättsvetenskapliga perspektivet mer utförligt samt tillämpa andra perspektiv i analysen.

Vid granskningen av rättsfallen observerades det att ett antal tingsrätter hade beaktat huruvida målsäganden var en offentlig person och därmed får anses tåla mer. Det har dock inte getts någon vidare utveckling i hur detta påverkar försvarlighetsbedömningen i domskälen, vilket skulle varit önskvärt. Eftersom det inte har utvecklats och i det fall tingsrätten kom fram till att åtalet rörde en offentlig person³³, var han inte en sådan offentlig person att han hade någon form av maktställning, exempelvis en politiker, vilket gör att det inte blir problematiskt på ett sådant sätt att det är relevant för syftet. Därför kommer detta enbart nämnas i kapitlet som granskar förtalsdomarna men någon djupare analys om detta kommer inte göras.

1.5 Forskningsläge

I Sverige har det gjorts omfattande forskning om yttrandefrihet och dess inskränkningar, inklusive förtal. På området kring yttrandefrihet och ärekränkning är Hans-Gunnar Axberger³⁴ eminent, som 1984 publicerade sin avhandling *Tryckfrihetens gränser* och senare gett ut *Yttrandefrihetsgrundlagarna; Yttrandefrihetens gränser efter 2019 års grundlagsreform* år 2019. Även verksam på området är Jareborg, Friberg, Asp och Ulväng, som i deras bok *Brotten mot person och förmögenhetsbrotten* från 2015 har ägnat ett kapitel

³³ Se Göteborgs tingsrätt dom 2023-04-12 i mål nr B 8291-21, s. 9.

³⁴ Nordstedts Juridik, Hans-Gunnar Axberger.

till ärekränkingsbrotten.³⁵ Hans-Olof Sandén, som är rättschef vid Polismyndigheten,³⁶ har likaså publicerat *Förtal* år 2022 som beskriver förtalsbrottet samt anger egna kommentarer.

Forskningen är omfattande på området kring sexualbrott och speciellt sedan #Metoo startade. De förtalsdomar som undersökts är nyligen avgjorda och något prejudikat om just det uppsatsen analyserar finns inte. Dessutom, finns det inte mycket forskning kring förtalsdomar och deras förhållande till den formen av uttalanden som uppsatsen granskar. Däremot har Linnea Wegerstad och Ulrika Andersson skrivit kapitlet *Straffsystemets janusansikte; Rättvisa i #metoo-relaterade domar om våldtäkt och förtal* i boken *Maktordningar och motstånd; Forskarperspektiv på #metoo i Sverige*. I kapitlet görs en analys av ett antal förtalsdomar som berör uttalanden där någon pekats ut för att ha våldtagit den tilltalade utifrån McGlynn och Westmarlands studie, något som uppsatsen tar avstamp i.³⁷ Uppsatsen fortsätter därmed bygga på området. Det tilläggs sedan andra former av rättsfall, inte enbart där den tilltalade pekat ut sin förövare, för att berika analysen.

1.6 Disposition

Uppsatsen är indelad i sex kapitel. Det första kapitlet är ett inledande kapitel där bland annat bakgrunden till uppsatsen och dess syfte samt metod och material nämns. I kapitel två redovisas de teoretiska utgångspunkterna för uppsatsen, där McGlynn och Westmarlands studie beskrivs samt genusrättsvetenskapligt perspektiv. De teoretiska utgångspunkterna avskiljs till ett separat kapitel då det inledande kapitlet skulle bli för långt vilket kan riskera att det inte blir lika tydligt från vad analysen tar avstamp.

Det tredje kapitlet redogör för gällande rätt. I första hand redovisas regleringen om yttrandefrihet kortfattat i med anledning av att det är grundläggande för det demokratiska samhället. Därefter redogörs för förtalsbrottet och de olika rekvisiten samt kraven för ansvarsfrihet beskrivs djupgående, då det

³⁵ Se Jareborg m.fl. (2015), s. 91 ff.

³⁶ Nordstedts Juridik, Hans-Olof Sandén.

³⁷ Wegerstad och Andersson (2022), s. 93-123.

är väsentligt för att förstå hur tingsrätten resonerar samt för att besvara den huvudsakliga frågeställningen.

Kapitel fyra fokuserar på de tretton tingsrättsdomar som har valts ut för att analyseras. Först ges en övergripande bild av rättsfallen, hur gärningen begicks samt en kort sammanfattning om domsluten samt påföljderna. Därefter, beskrivs de olika syften de tilltalade uppgav under huvudförhandlingen uppdelat i de uttalanden som avser brott mot den tilltalade och de som avser brott mot annan än den tilltalade. Detta gjordes med anledning av att kunna belysa hur de olika syftena såg ut och hur tingsrätten bemötte dessa i analysen. Kapitel avslutas med en redogörelse för tingsrätternas bedömning avseende straffansvar, med andra ord om den tilltalade hade lämnat förtalsgrundande uppgifter, och de faktorer som tingsrätterna beaktade i sina försvarlighetsbedömningar.

I det femte kapitlet genomförs uppsatsens analys. Analysen tar avstamp i ett brottsofferperspektiv, specifikt från McGlynn och Westmarlands studie samt till viss del från ett genusrättsvetenskapligt perspektiv. Den huvudsakliga utgångspunkten är studien av McGlynn och Westmarland då uppsatsens fokus är ett brottsofferperspektiv och inte ett genusrättsvetenskapligt. Det används dock eftersom de fall som avser egenupplevda händelser är enbart fall där en kvinna är tilltalad och alla förutom en målsägande är en man.

Uppsatsen konkluderas med kapitel sex där avslutande kommentarer redogörs. I kapitlet kommer uppsatsen att sammanfattas för läsaren samt presentera de slutsatser och svar som har tagits fram till under skrivandets gång.

2 Teoretiska utgångspunkter

2.1 Begreppet brottsoffer

FN:s brottsofferdeklaration från 1985 definierar begreppet brottsoffer som personer som har, enskilt eller tillsammans, lidit skada, vare sig fysiskt, psykiskt, ekonomiskt eller har lidit en betydande försämring av deras grundläggande rättigheter som följd av handlingar som är en överträdelse av straffrättsliga lagar i medlemsstaterna.³⁸ En person anses som ett brottsoffer även om förövaren inte har identifierats, anhållits, åtalats eller dömts för brottet. Även familj eller närstående till det direkta brottsoffret kan anses som brottsoffer tillsammans med de som har lidit skada som följd av att ha ingripit för att hjälpa ett ångestfullt brottsoffer eller för att motverka utsatthet.³⁹

2.2 Olika former av rättvisa

I det konventionella straffrättsliga systemet associeras en fällande dom eller straff med rättvisa i kontexten av sexuellt våld. McGlynn och Westmarland använder här begreppet konventionellt synonymt med det straffrättsliga systemet som drivs av staten från polisiära utredningar, till åtal, till en fällande dom och straff. Det finns här en klar start och ett klart slut, antingen kan personen få rättvisa eller inte. Däremot, är det sällan den utsatta som definierar vad rättvisa faktiskt innebär.⁴⁰ McGlynn och Westmarland hänvisar i sin studie till Jülich som fann i sin forskning att personer som har utsatts för sexuellt våld har en önskan att kunna berätta sin historia i ett säkert forum och att poängtera de underliggande anledningarna till att begå sådana brott. Hon fann även att medan överlevare av sexuellt våld vill ta bort fokuset från straff, vill de ändå att gärningsmannen skulle få konsekvenser för sitt beteende.⁴¹

Från sin forskning skapade McGlynn och Westmarland termen ”kaleidoscopic justice”. Denna formen av rättvisa kopplas till hur överlevarna

³⁸ Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power, art. A.1.

³⁹ Ibid, art. A.2.

⁴⁰ McGlynn & Westmarland (2019) s. 180 f.

⁴¹ Ibid, s. 182.

hade berättat om sina idéer om rättvisa och har ett mönster som är i en konstant förändring genom nya omständigheter och situationer. Variationen av denna rättvisa resonerar med överlevarens syn av att rättvisa inte är något linjärt, utan istället har ett flertal början och möjliga slut. De fann att rättvisa kan ta olika uttryck men främst konsekvenser, erkännande, röst, värdighet, prevention och samhörighet.⁴²

2.2.1 Konsekvenser som rättvisa

Konsekvenser för förövaren innebär meningsfulla konsekvenser och kan ta olika former, inklusive och utanför det konventionella straffrättsliga systemet. Överlevarena söker andra former av rättvisa även om förövaren blir dömd för sitt brott. Formerna kan variera från att förövaren blir avslöjad, till att förövaren får tillgång till rådgivning så det inte händer igen.⁴³

2.2.2 Erkännande och värdighet som rättvisa

Erkännande innebär mer än endast att bli trodd. Det handlar om ett erkännande av betydelsen upplevelsen har haft för överlevaren själv och enbart som upplevelse. Detta erkännande kan vara från förövaren som erkänner att det som gjordes var fel, men även från familj, vänner och myndigheter som tar det på allvar. Det inkluderar även att det görs ett försök till att åtgärda skadan som har gjorts på överlevaren.⁴⁴

Värdighet som en form av rättvisa måste upplevas tillsammans med erkännande. Det går längre än enbart ett erkännande av upplevelsen, utan är ett erkännande av överlevaren som en person med ett värde. Det viktiga är hur överlevaren behandlas, att personen behandlas med värdighet under den straffrättsliga processen, inte enbart som ett medel under processen.⁴⁵

2.2.3 Röst som rättvisa

Röst som rättvisa kan innebära att överlevaren vill ha en röst i hur de har skadats och att detta erkänns, mer än enbart att ha något att säga till om.

⁴² McGlynn & Westmarland (2019), s. 185 f.

⁴³ Ibid, s. 187 f.

⁴⁴ Ibid, s. 188 f.

⁴⁵ Ibid, s. 189 ff.

McGlynn och Westmarland fann att detta varierar beroende på vem de pratade med i studien, men konstaterade att röst blev en metafor för flera olika intressen för rättvisa. Dessa var aktivt deltagande i besluten och riktningen som den straffrättsliga processen tar, att ha ett forum där överlevaren kunde berätta sin historia på ett sätt så det hörs av förövarna, familj och vänner.⁴⁶

2.2.4 Prevention som rättvisa

Prevention som rättvisa förflyttar fokuset i det konventionella straffrättsliga systemet från den individuella förövaren till en bredare föreställning av social och förändrande rättvisa. Det innebär att samhället förändras till ett samhälle som uppmärksammar skadorna som sexuellt våld ger och som aktivt arbetar för att motverka det. Arbetet kan skilja sig från exempelvis utbildning i skolan till att utmana hur media representerar det sexuella våldet. Avseende prevention hänvisar McGlynn och Westmarland till Herman som beskrev i sin studie att hennes deltagare föredrog att förhindra förövarna från att begå fler brott än att enbart bestraffa dem för de brott som redan begåtts.⁴⁷

2.2.5 Samhörighet som rättvisa

Samhörighet innebär att överlevaren inte enbart ses som ett offer, överlevare eller en form av bevis. Det innebär att bli värderad som en hel person i samhället, att bli sedd, behandlad med värdighet och ha en röst. Framst, handlar det om att bygga upp överlevarens känsla av tillhörighet och deras anknytning till samhället. Behovet av stöd från samhället ansågs av överlevarna som grundläggande för deras syn av rättvisa.⁴⁸

2.2.6 Avslutande utgångspunkter

De olika aspekterna av rättvisa innebär sammantaget att rättvisan har flera betydelser, inkluderande och bortom den konventionella straffrättsliga rättvisan. För många offer går rättvisa längre än deras egna upplevelser och innebär istället bredare former av social rättvisa. Rättvisa handlar inte enbart om att förövaren blir dömd för sitt brott utan genom att motverka att det begås från

⁴⁶ McGlynn & Westmarland (2019), s. 191 ff.

⁴⁷ Ibid, s. 193 f.

⁴⁸ Ibid, s. 194 f.

första början samt små kollektiva och sammanlänkade händelser och svar. Kalejdoskopisk rättvisa är något som är i konstant förändring från överlevarnas egna upplevelser och perspektiv. Aspekterna av rättvisa är även interaktiva och är ofta beroende av varandra.⁴⁹

2.3 Genusrättsvetenskap

Uppsatsen kommer även använda sig av ett genusrättsvetenskapligt perspektiv i syfte att ge analysen en extra dimension då ett antal av de rättsfall som analyseras avser mäns våld mot kvinnor.

Genusrättsvetenskapen är tvär- och mångvetenskaplig och är en blandning av flera olika inslag samt är öppet för förändring i relation till hur världen omkring förändras.⁵⁰ Den präglas av målsättningen att göra rätten och rättsvetenskapen jämställd med anledning av idéerna om människors lika värde, där det överordnade målet är jämställdhet. Inom kunskapsfältet är relationer mellan kvinnor och män centrala men även andra relationer inkluderas. Vetenskapens har sitt fokus i olika rättsliga områden och frågor samt rättsvetenskapen som akademisk disciplin. Reflektioner görs över grundläggande vetenskapliga frågor och förenas med konstaterandet med att det existerar ett stort glapp, gällande jämställdhet, mellan juridik och politik.⁵¹ Den förståelse som genusrättsvetenskapen har av rätten är att den är en social konstruktion, ett normsystem som interagerar med andra normsystem och även samhället. Rätten ses inte som något separat system utan motsägelser, utan det är en samhällelig och historisk produkt som skapats av människor. Den är ett uttryck för vissa maktrelationer, vilket gör att den innehåller motsägelser tillsammans med olika intressen och kolliderande värderingar.⁵²

Det går att åstadkomma ett synliggörande av när rättsordningen brister i att tillvarata respektive erkänns kvinnors intressen och behov genom att placera kunskapen om kvinnors livsvillkor och erfarenheter i centrum. Dessutom leder det till att man kan påvisa hur mäns livsvillkor och erfarenheter ges

⁴⁹ McGlynn & Westmarland (2019), s. 196 f.

⁵⁰ Gunnarsson m.fl. (2018), s. 39 & 48.

⁵¹ Ibid, s. 39 f.

⁵² Svensson, (2018), s. 277.

företräde i rättsordningen. Dessa föreställningar har under senare tid börjat ifrågasättas vilket producerar ny kunskap om rätten som ersätter eller destabiliserar den äldre.⁵³

Genusrättsvetenskapen baseras på en annan kunskapssyn än den rättsdogmatiska normativa inriktningen, nämligen att kunskap är konstruerad i ett specifikt sammanhang. Den mest framträdande är den socialkonstruktionistiska, vilket möjliggör för rättsvetenskapen att gå längre än att enbart beskriva gällande rätt. Om rätten då ses som en konstruktion av människors föreställningar om normer och handlande bör grunderna för denna synliggöras.⁵⁴ För den nordiska genusrättsvetenskapen är det vanligare att förklara ojämställdhet på ett strukturellt sätt än ett individuellt. De strukturella förklaringarna ligger på en överindividuell nivå och ofta ses ojämställdheten som en fråga om fördelning av makt. Det är därmed inte viktigt att besvara frågan om de olika könen är lika eller inte. Orsaken till ojämställdheten kan variera beroende på vilken teori som är utgångspunkten, men begreppen som patriarkat, genusordning etc. beskriver alla en struktur. Rätten har den centrala rollen i denna ordningen, mannen är norm för lagstiftningen genom institutionalisering och normalisering av manlig makt. Förklaringen till denna manliga makt söks på olika ställen i de olika teorierna, i radikalfeminismen söks exempelvis förklaringen i sexualiteten.⁵⁵

⁵³ Gunnarsson m.fl. (2018), s. 41.

⁵⁴ Ibid, s. 42.

⁵⁵ Ibid, s. 45 f.

3 Den rättsliga regleringen

Följande kapitel kommer beskriva hur gällande rätt ser ut samt vilka motiveringar som låg bakom införandet av förtalsbestämmelsen i brottsbalken. Det första avsnittet kommer kort behandla regleringen av yttrandefrihet och det andra behandlar förtalsbestämmelsen som den ser ut i YGL, TF samt BrB, men främst BrB. Det andra avsnittet delas upp i underliggande avsnitt om allmänna motiveringar bakom förtalsbestämmelsen, dess rekvisit samt regler om ansvarsfrihet.

3.1 Yttrandefrihet

Yttrandefriheten grundar sig i att motverka sina motsatser, exempelvis censur och förbud. Syftet med yttrandefriheten är att förhindra de inskränkningar som inte kan motiveras på ett sådant starkt sätt att yttrandefriheten får ge efter, det är därmed inskränkningarna som ska motiveras av de politiker som vill aktualisera dem.⁵⁶ Yttrandefriheten är grundlagsskyddad i 2 kap. 1 § RF, som anger att alla är försäkrade att fritt uttrycka tankar, åsikter, känslor och meddela upplysningar i tal, skrift, bild eller på annat sätt. Begränsningar av yttrandefriheten får enligt 2 kap. 21 § RF enbart göras om ändamålet med begränsningen är godtagbart i ett demokratiskt samhälle samt får aldrig gå utöver vad som är nödvändigt än det föranledda ändamålet. Den får inte heller gå så långt att det utgör ett hot mot den fria åsiktsbildningen. De skäl som får anges för att begränsa yttrandefriheten anges i 2 kap. 23 § RF och är bland annat för rikets säkerhet samt att skydda enskildas anseende.

Yttrandefriheten är vidare skyddad i artikel 10.1 i EKMR. Begränsningar av yttrandefriheten i artikel 10.1 får ske enligt vad som är stadgat i artikel 10.2. EKMR är inkorporerad i svensk rätt genom lag (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.⁵⁷

⁵⁶ Axberger (2019), s. 15.

⁵⁷ Se även 2 kap. 19 § RF.

Lagstiftaren hänvisar i 2 kap. 1 § RF till YGL och TF i fråga om tryckfrihet samt rätten att yttra sig i olika former av medier. Det som skiljer dessa två grundlagar åt är deras formella tillämpningsområde, där TF gäller tidningar, tidskrifter och böcker, medan YGL gäller radio, TV, medieinnehåll, digitala informationsbärare och så vidare.⁵⁸

3.2 Förtalsbrottet

3.2.1 Allmänt om brottet

I 5 kap. 1 § BrB beskrivs förtal som:

”Den som utpekar någon såsom brottslig eller klandervärd i sitt levnadssätt eller eljest lämnar uppgift som är ägnad att utsätta denne för andras missaktning, dömes för förtal till böter.

Var han skyldig att uttala sig eller var det eljest med hänsyn till omständigheterna försvarligt att lämna uppgift i saken, och visar han att uppgiften var sann eller att han hade skälig grund för den, skall ej dömas till ansvar.”

Brottet beskrivs på ett liknande sätt i 7 kap. 3 § TF, som inkluderar förtal av avliden och innehåller könsneutrala uttryck. Förtalsbrottet i TF hänvisas till i YGL och anses vara ett yttrandefrihetsbrott om det begås i ett program eller en teknisk upptagning och är straffbara enligt lag enligt 5 kap. 1 § YGL. Gärningen bedöms som grov om den med hänsyn till innehållet i uppgiften eller spridningens sätt eller omfattning eller annars var ägnad att medföra allvarlig skada, 5 kap. 2 § BrB.

I förtalsbrottet inkluderas även förtal av avliden, som återfinns i 5 kap. 4 §. Förtal av avliden medför ansvar enligt samma bestämmelser som förtal av normalgraden och grovt förtal om gärningen är sårande för de efterlevande anhöriga till den avlidne samt med hänsyn till förfluten tid sedan den avlidne levde och omständigheterna i övrigt kan anses kränka den avlidnes frid.

⁵⁸ Axberger (2019), s. 33.

Förtalsbrottets lydelse har varit oförändrad sedan brottsbalkens ikraftträdande 1965 och genomgick en omarbetning i samband med ikraftträdandet av brottsbalken.⁵⁹ Bestämmelserna om ärekränkning fanns tidigare i 16 kap. 7–8 §§ SL, där 7 § avsåg en anklagelse för ett bestämt brott eller ett visst slag av brott, medan 8 § avsåg spridande av rykte om en gärning som inte är straffbar enligt lag men kan vara menlig för exempelvis den utsattes anseende i samhället eller ära. Har ett ärekränkingsbrott begåtts, var det enligt SL i regel inte tillåtet för den tilltalade att föra bevisning om sanningen i uttalandet, s.k. sanningsbevisning. Den tilltalade hade dock möjligheten att visa en lagakraftvunnen dom för att målsäganden hade begått brottet.⁶⁰ Personen hade även möjlighet att till sitt fredande, visa att denne haft goda skäl och därmed kunde åberopa en intressekonflikt, vilket gav upphov för att i domstolen undersöka om uttalandet var riktigt. Förbudet mot sanningsbevisning motiverades med att vad som är sant ibland inte är ett intresse som ska prioriteras framför den enskildes rätt till skydd mot beskyllningar. Möjligheten att föra sanningsbevisning hade vidare möjliggjort för den tilltalade att fortsätta med och utveckla de kränkande uttalanden under rättsprocessen.⁶¹

Grunden till gärningens straffbarhet beskrevs av departementschefen i propositionen till brottsbalken som att människan i ett modernt samhälle är uppmanade till att leva i gruppmedskap med andra människor. Om ett angrepp, ägnat att vända gruppens känslor och uppfattning om personen, riktas mot annan finns risken att för följder som uteslutning eller annars svår miljö för den angripne. Ett sådant angrepp liknades med ett angrepp på en persons kroppsliga integritet och rörelsefrihet. Sådana kränkande yttranden kan geskenet av fakta men vid närmare undersökning utgörs majoriteten av yttrandet av värderingar, åsikter och slutsatser som påverkar lyssnande öron. Det som är kränkande i en uppgift som är sann, kan bestå av den underförstådda innebörden är att personen yttrandet rör är opålitlig eller moraliskt mindervärdig. Dessa yttranden kan sedan skapa allvarliga effekter för den utsatte socialt och

⁵⁹ Prop. 1962:10, s. 16 A.

⁶⁰ Ibid, s. 123 B.

⁶¹ Axberger (2019), s. 116.

personligt, vilket var hur departementschefen motiverade att det skulle vara en klar gräns mellan vad som är ett tillåtet respektive ett otillåtet yttrande.⁶²

Som följd av att ärekränkingsbrotten medför en inskränkning i yttrandefriheten, måste en avvägning göras i varje enskilt fall för att skydda en enskilda individen från angrepp och samtidigt tillgodose kravet på yttrandefrihet. Departementschefen ansåg att det inte var möjligt att komplett uttrycka avvägningen i lagtexten. Anledningen till detta var att avvägningen är beroende av samhällliga värderingar som kan komma att förändras. Detta innebär att brotten blir mer beroende på domstolens bedömning i varje enskilt fall.⁶³

Avseende tillåtande av sanningsbevisning ansågs det inte vara nödvändigt att rätten att föra sådan bevisning beskrevs i bestämmelsen. Farhågorna som beskrivits i kommitténs betänkande om att den åtalade kunde få möjlighet att framföra ytterligare kränkningar och stödja dessa med bevisningen, ansåg departementschefen inte bör överdrivas. Domstolen kan dock ta hänsyn till bevisning som stödjer riktigheten i uttalanden. På samma sätt, om det kan styrkas att den tilltalade lämnat oriktiga uppgifter kan detta vara försvårande och i vissa fall leda till att brottet anses som grovt. Den allmänna regeln rörande sanningsbevisning resulterade i att en tilltalad inte kan freda sig genom att bevisa att uttalandet var sant. Den tilltalade kan inte heller åberopa en allmän rätt att berätta sanningen även om uttalandet i fråga är kränkande.⁶⁴ I situationer där den tilltalade kan gå fri från ansvar på grund av en intressekollision konstaterade departementschefen att den tilltalade bör visa att uppgiften är sann eller ange de grunder som kan åberopas för att göra uttalandet försvarligt.⁶⁵ Frågan om vem som bör bära bevisbördan i situationer när sanningsbevisning blir aktuell lyftes även av departementschefen. Det bedömdes att bevisbördan bör bäras av den som gjort de kränkande uttalanden och därmed redogöra för grunden för uttalandet.⁶⁶

⁶² Prop. 1962:10, s. 141 B f.

⁶³ Ibid, s. 142 B.

⁶⁴ Ibid, s. 143 B f.

⁶⁵ Ibid, s. 145 B.

⁶⁶ Sandén (2022), s. 27.

3.2.2 Rekvisit

Axberger beskriver rekvisiten i förtalsbestämmelsen som ”lämnar en uppgift”, ”som utpekar annan”, ”så att han eller hon utsätts för andras missaktning”.⁶⁷ Förutom de objektiva rekvisiten som redovisas nedan, krävs det att den tilltalade har haft uppsåt i förhållande till rekvisiten. Uppsåtet ska omfatta de faktiska och rättsliga omständigheter som domstolens bedömning grundar sig på beträffande om uppgiften är ogrundad. Det är inte gärningsmannens egna åsikt som är avgörande.⁶⁸ Nedan kommer de objektiva rekvisiten beskrivas i respektive avsnitt.

3.2.2.1 *Lämnande av uppgift*

Lämnandet av uppgiften innebär att personen som lämnar uppgiften själv framställer den eller sprider den. Spridandet avser uppgift som framförts till uppgiftslämnaren av annan, där uppgiftslämnaren återger den. Lämnandet sker oftast i tal eller skrift men det kan även ske på andra sätt, såsom uppvisande av en teckning, ett fotografi eller en film med ärekränkande uppgifter. För att ett uttalande ska vara straffbart som förtal är det inte avgörande hur lämnandet har ägt rum, till skillnad från förolämpningsbrottet. Däremot är det uppgiftens innehåll som är av avgörande betydelse för om en situation bedöms som förtal. Således kan framförandet ske på ett mer indirekt sätt genom insinuation om att en situation föreligger eller genom misstänkliggörande. Ett exempel på ett misstänkliggörande ges i förarbetena som när en person placerar stöldgods bland en annans tillhörigheter och därigenom indikera att vederbörande är brottslig eller på annat sätt klandervärd.⁶⁹ Rekvisitet är däremot inte uppfyllt om det är två personer som samtalar om ett rykte om en annan de båda sedan innan haft vetskap om, tredje person ska därmed inte ha vetskap om det innan även om inget uttryckligt krav uppställs i lagtexten. Faktumet att uppgiften får en större spridning leder inte heller till straffbarhet men har betydelse i straffmätningen.⁷⁰

⁶⁷ Axberger (2019), s. 119; Axberger (1984), s. 226.

⁶⁸ SOU 1953:14, s. 202.

⁶⁹ Ibid, s. 199; Prop. 1962:10, s. 146 B; Sandén (2022), s. 45 f.

⁷⁰ SOU 1953:14, s. 199.

Avseende uppgiften och dess bestämdhet, ska den vara av den bestämdhet att dess sanningshalt kan bedömas. Det är inte enbart uppgifter om en begången gärning eller odygd som inkluderas utan även fakta som kan vara nedsättande.⁷¹ Därmed inkluderas inte rena värderingsomdömen i det straffbara området i förtalsbestämmelsen. Som beskrivits ovan kan insinuationer leda till ansvar för förtal, vilket försvårar bedömningen om uppgiftens bestämdhet. Dock är det uppgiftens innehåll, med andra ord den omständighet som förmedlas, som är av avgörande betydelse.⁷² Kommittén beskrev det på följande vis.

”Den ärekränkande uppgiften skall avse en gärning eller någon annan omständighet som uppgives ha inträffat eller föreligga, ett faktum. Att uttala en förmodan om att en person i framtiden kommer att handla på ett viss förkastligt sätt utgör icke förtal, såvida icke uttalandet innefattar en insinuation om en omständighet, som inträffat eller föreligger.”⁷³

Gränsdragningen mellan förolämpande värdeomdömen och konkreta uppgifter som kan föranleda ansvar för förtal kan även vålla svårigheter i bedömningen. Med anledning av detta menar Axberger att genuina värdeomdömen är tämligen sällsynta och i själva verket hänför sig värdeomdömen oftast till någon egenskap eller omständighet vilket gör att de liknar vad som avses med uppgift. Axberger påpekar dock att det finns värdeomdömen som konventionellt syftar på en egenskap eller omständighet, men används i en mer generell nedsättande kontext. Det finns ett flertal egenskaper som kan bli föremål för allmänna beskyllningar utan att utgöra en uppgift i bestämmelsens mening, såsom svepande beskyllningar om dumhet, feghet och allmän inkompetens. Vad som kan utgöra förtal, enligt Axberger, är sådana värdeomdömen som anspelar på ett bakomliggande förhållande, verkligt eller antaget. Ett exempel på ett sådant förhållande kan vara att någon beskyller en kvinna för att vara en ”hora”. Om det framkommer att beskyllningen avser ett verkligt eller

⁷¹ SOU 1953:14, s. 200.

⁷² Sandén (2022), s. 46.

⁷³ SOU 1953:14, s. 200.

antaget förhållande om att kvinnan i fråga ägnar sig åt prostitution, kan beskyllningen innebära en sådan uppgift som utgör förtal.⁷⁴

3.2.2.2 *Som utpekar annan*

Det andra rekvisitet är att uppgiften som lämnas ska gälla en annan än den som lämnar uppgiften och den som uppgiften lämnas till. Har uppgiften enbart lämnats till den ärekränkte eller om den är riktad till tredje person men nås enbart av den kränkte, kan ansvar för förtal inte inträda. Det kan däremot föranleda ansvar för förolämpning. Brottet anses som fullbordat när uppgiften kommit till tredje mans kännedom.⁷⁵ Av detta framgår att uppgiften måste avse en människa som är i livet, förtal av avliden skyddas särskilt i en annan bestämmelse.⁷⁶ Brottet förutsätter att en enskild person som kan identifieras är den som utpekats. Däremot krävs det inte att var och en förstår vem uttalandet avser. Axberger menar att rent teoretiskt räcker det med att det kan visas att ett fåtal personer har förstått. Hur många som kan identifiera den utpekade personen blir vidare en fråga för hur mycket skada som den utpekade har lidit vilket har betydelse vid straffvärdering och för skadeståndsbeloppet.⁷⁷

Vidare är det enbart individer som avses i förtalsbestämmelsen. Bestämmelsen erbjuder inget skydd till företag, myndigheter eller organisationer. Däremot, i praktiken, menar Axberger att en person som har en nära anknytning till en enskild firma och driver denna kan göra gällande att en uppgift som lämnats om firman avser personen själv. Det kan även anses som ärekränkning i de fall då en grupp bestående av enbart ett fåtal personer utpekats, utan nämnande av namn, om beskyllningen är allvarlig. En följd av att enbart enskilda individer kan utsättas för förtal är att ekonomiskt förtal, som innebär nedsättande uppgifter om en näringsverksamhet, inte är straffbart.⁷⁸

3.2.2.3 *Ägnat att utsätta någon för andras missaktning*

⁷⁴ Axberger (1984), s. 229.

⁷⁵ SOU 1953:14, s. 199.

⁷⁶ Axberger (1984), s. 231.

⁷⁷ Axberger (2019), s. 121.

⁷⁸ Ibid, s. 121 f.

Det tredje och sista rekvisitet avser att uppgiftens lämnande är ägnat att utsätta den utpekade för andras missaktning.⁷⁹ Straffrättskommittén beskrev förtalsbrottet som en uppgift om en gärning eller omständighet som är nedsättande för någons anseende.⁸⁰ Det som ska vara utmärkande för uttalandet bör, enligt departementschefen, vara att den är ägnad att utsätta en person för andras missaktning, därmed kunde uttalanden som pekar ut någon som brottslig eller klandervärd i sitt levnadssätt användas som exempel. Dock för att dessa uttalanden ska vara ägnade att utsätta någon för andras missaktning måste det avse brottslighet eller klandervärd levnadssätt av allvarligare beskaffenhet.⁸¹

En uppgift är ägnad att utsätta någon för andras missaktning om uppgiften är av sådan art att den duger för att framkalla andras missaktning. Missaktning är en attityd mot en person, denna personen ses som ”sämre” än andra i något avseende, någon som bör behandlas eller bemötas på ett negativt sätt. Det finns inget krav på att missaktning faktiskt har ägt rum, det är tillräckligt att uppgiftens innehåll är ett lämpligt medel för att åstadkomma missaktning för någon.⁸² Ansvar för förtal kan därför inträda om det kan visas att det funnits en risk för att missaktning kan uppstå, bestämmelsen uppställer enbart ett krav på en abstrakt fara.⁸³

Bedömningen av om en uppgift är nedsättande för en persons anseende ska inte ske utifrån allmänt rådande värderingar. Istället är det de värderingar i den utsattes sociala krets som får avgörande betydelse.⁸⁴ Ett exempel Axberger belyser är ett påstående om att en person druckit ett glas konjak kan tillsynas vara oskyldigt, men det kan utgöra förtal om personen i fråga är en organiserad nykterist.⁸⁵ Dock får inte de värderingar som finns i den utsattes sociala krets bedömas för snävt. Sandén menar att det är en mer relativ ära som skyddas, där personer som är särskilt utsatta på grund av att de har en hög ställning där det ställs ovanligt höga krav på dem, ska få ett starkare

⁷⁹ Se Axberger (1984), s. 226; Axberger (2019), s. 119.

⁸⁰ SOU 1953:14, s. 201.

⁸¹ Prop. 1962:10, s. 143 B.

⁸² Jareborg m.fl. (2015), s. 92 f.; se även SOU 1953:14, s. 201.

⁸³ Axberger (1984), s. 233.

⁸⁴ SOU 1953:14, s. 201.

⁸⁵ Axberger (1984), s. 233.

skydd. Eftersom samhällets värderingar ständigt förändras på grund av den ökande globaliseringen och informationssamhället, läggs det stort ansvar på domstolarna att genom praxis vägleda vilka uppgifter som utgör förtal samt skapa någon form av förutsebarhet.⁸⁶

Lagtexten anger att ett exempel på en uppgift som är nedsättande för den enskildes anseende är när någon utpekade som brottslig. För att ett påstående om brottsligt levnadssätt ska resultera i att andra förlorar sin aktning för den utpekade, ska det vara av allvarligare beskaffenhet. Det kan således inte enbart avse en lindrig trafikförseelse.⁸⁷ Jareborg m.fl. anger ett exempel på vad som uppfyller lagens krav är att beskylla någon för rattfylleri. Däremot, att återberätta polis eller åklagares misstankar eller berätta att en person har anhållits eller häktas behöver inte innebära en beskyllning för brott, men i regel anses uppgiften ägnad att utsätta någon för andras missaktning. Dessutom, det räcker med att enbart beskriva en gärning som efter en rättslig bedömning är att anse som brott.⁸⁸

3.2.3 Ansvarsfrihet

Straffrättskommittén föreslog att ansvarsfrihet skulle inträda i de fall där det förekommer en intressekollision samt när det annars var försvarligt med hänsyn till under de omständigheter som uttalandet skedde.⁸⁹ Intressekollisionen syftar på de situationer när uppgiftslämnaren har varit skyldig att uttala sig.⁹⁰

Exempel på situationer där personen har varit skyldig att uttala sig är vid genomförande av vittnesplikten eller andra uttalanden sagda vid bevisning eller utredning, där dessa kan komma att användas vid prövning av mål i domstol eller andra myndigheter. Samma gäller för den som i myndighetsutövning yttrar sig över en person som söker anställning och bör därför kunna ta med alla relevanta uppgifter för en saklig bedömning. Det torde dock inte vara försvarligt för den som i allmän eller enskild tjänst lämnar uppgifter utanför

⁸⁶ Sandén (2022), s. 48.

⁸⁷ Ibid, s. 48.

⁸⁸ Jareborg m.fl. (2015), s. 93 f.

⁸⁹ Prop. 1962:10, s. 144 B.

⁹⁰ Sandén (2022), s. 49.

de som föreskrivs i kollektivavtal vid utfärdande av tjänstgöringsbetyg eller annat intyg avseende anställningen.⁹¹

Undantaget i lagtexten som anger om det annars var försvarligt att uttala sig med hänsyn till omständigheterna tar, enligt Axberger, sikte på uppgifter om exempelvis korruption eller annat maktmissbruk där enskilda makthavare pekats ut som ansvariga. De personer som därmed innehar mer makt och offentliga personer får anses tåla mer publicitet och kritik än en vanlig medborgare skulle. Detsamma gäller för de som har blivit kända genom att de är betydelsefulla på annat sätt, exempelvis idrottsutövare och artister. Rätten att få kritisera politiker, myndigheter, makthavare och andra offentliga personer existerar för att säkerställa en fri debatt och granskning. Kritikrätten är något som Axberger anser ska vara högt i tak samt måste gälla generellt.⁹²

Förarbeten till BrB anger att yttrandefriheten är grundvalen för ett demokratiskt samhällsskick. Förutom den offentliga diskussionen, som redovisats ovan, beskriver förarbeten att det måste finnas utrymme för den politiska debatten samt samhällsrelaterade, kulturella och vetenskapliga frågor att diskuteras. Den yrkesmässiga nyhetsförmedlingen nämns även som ett viktigt område där yttrandefriheten bör beaktas. Vad som avses med den yrkesmässiga nyhetsförmedlingen är det rutinmässiga flödet av nyheter och inte sensations- eller skandaljournalistik.⁹³ Det är därför, enligt Axberger, i första hand massmedier som ägnar sig åt yrkesmässig nyhetsförmedling och professionell journalistik som kan åtnjuta ansvarsfrihet. Men yttrandefriheten de innehar är inte annorlunda än den som gäller för gemene man. Även, vad som anses vara inom ramen för vetenskaplig forskning och konstens frihet kan åtnjuta ansvarsfrihet på grund av att det kan motiveras som försvarligt, eftersom de båda är viktiga delar av yttrandefriheten.⁹⁴

Den offentliga debatten om allmänna angelägenheter är även ett område där yttrandefriheten är vidsträckt. Vad som är avgörande vid en bedömning om

⁹¹ Jareborg m.fl. (2015), s. 98 f.

⁹² Axberger (2019), s. 124 f.

⁹³ Prop. 1962:10, s. 144 B.

⁹⁴ Axberger (2019), s. 125 f.

ansvarsfrihet föreligger är om uppgiften som lämnats kan antas ha relevans för handläggningen av ärendet i beslutande organ och samhällets beredande. En person som yttrar sig i ett organ inom detta området åtnjuter därmed inte full ansvarsfrihet för allt som denne säger om andra.⁹⁵ Dessutom, uppbärs offentliggörande av missförhållanden inom områden som arbetsmarknaden och skolväsendet, enligt Jareborg m. fl., av starka samhällsintressen och kan därmed motivera att det anses försvarligt att lämna nedsättande uppgifter om dessa områden.⁹⁶

För bedömningen om ett yttrande är försvarligt måste hänsyn tas till hur och när den nedsättande uppgiften har lämnats.⁹⁷ Även syftet med uppgiftslämnandet bör beaktas i försvarlighetsbedömningen.⁹⁸ I förarbetena uttrycks det att i umgänget med sina närstående eller annars en förtrolig krets är det givet att man bör kunna vara mindre försiktig med vad som sägs. Det bör noteras att det finns en risk för att en nedsättande uppgift som lämnats i sådana förhållanden kan komma att spridas utanför den förtroliga kretsen. Bedömningen i dessa situationer görs om uppgiftslämnaren, med hänsyn till risken för spridning, borde ha avhållit sig från att lämna uppgiften.⁹⁹ Enbart för att det är försvarligt att lämna en uppgift i en förtrolig krets, innebär det inte att det skulle vara försvarligt att lämna denna uppgift vid exempelvis ett födelsedagsfirande för den kränkte.¹⁰⁰ I dessa situationer ska, i försvarlighetsbedömningen, den direkta situationen när uttalandet gjordes, var det gjordes och till vem beaktas, något som får bedömas från fall till fall.¹⁰¹ Ju mer allvarlig en uppgift är desto mer bör kunna krävas för att lämnandet ska vara försvarligt.¹⁰²

En invändning som görs från uppgiftslämnaren kan vara att avsikten varit att varna andra för den utpekade personen och på så sätt förhindra att andra kommer till skada. Exempel på ett sådant uttalande som kan vara försvarligt är

⁹⁵ Jareborg m.fl. (2015), s. 98 f.

⁹⁶ Ibid, s. 98 f.

⁹⁷ Ibid, s. 100

⁹⁸ Nilsson (2023), avsnitt 2.3.3 Försvarlighet.

⁹⁹ Prop. 1962:10 s. 144 B f.

¹⁰⁰ Jareborg m.fl. (2015), s. 100.

¹⁰¹ Sandén (2022), s. 52.

¹⁰² Nilsson (2023), avsnitt 2.3.3 Försvarlighet.

enligt Sandén att uppgiften på ett sakligt sätt lämnas till en förälder till ett barn på en förskola om att en person, som brukar vistas i närheten av skolan, är dömd för sexualbrott mot barn. Situationen blir dock annorlunda om uppgiften sprids till ett stort antal människor eller via internet.¹⁰³

Om bedömningen resulterar i att uttalandet anses försvarligt, krävs det även att uppgiften är sann eller att det funnits skälig grund för att lämna uppgiften för att ansvarsfrihet ska inträda för den tilltalade.¹⁰⁴ Det är åklagaren som har att styrka att ett nedsättande uttalande har skett och eventuellt bevisbördan om att det inte var försvarligt, vid de fall en invändning härom äger rum. Denna bevisskyldighet är i allmänhet uppfylld om den tilltalade inte kan göra det antagligt att uttalandet var försvarligt. Frågan om sanningshalten i uppgiften uppkommer inte förrän det redan är klarlagt att gärningen var försvarlig. Sanningshalten saknar därmed betydelse i de tidigare skeden av processen. Vid bedömningen har den tilltalade bevisbördan, istället för åklagaren som är huvudregeln vid brottmål. Åklagaren får föra motbevisning i frågan. Däremot får inte åklagaren självständigt i ett tidigare stadium föra bevisning för att uppgiften är osann.¹⁰⁵ För att undvika att domstolen påverkas av sanningshalten i uppgiften ska den, vid försvarlighetsbedömningen, utgå från att uppgiften är sann.¹⁰⁶

Kravet på sanningsbevisning är i allmänhet uppfyllt om den tilltalade kan visa att uppgiften i stort sett är sann. Avvikelser från sanningen som inte har stor betydelse bör kunna tolereras. Gällande beskyllning för brott kan sanningsbevisning föras genom hänvisning till en dom i brottmål eller tvistemål. Även om en talan mot den kränkte har ogillats kan sanningsbevisning föras härom i ett ärekränkingsmål.¹⁰⁷ Det som bör noteras i dessa situationer är att hänsyn måste tas till *res judicata*, som i sig inte innebär något hinder för att ta upp frågan på nytt i ett ärekränkingsmål. Dock kan det enbart i undantagsfall bli

¹⁰³ Sandén (2022), s. 52.

¹⁰⁴ Ibid, s. 53.

¹⁰⁵ Jareborg m.fl. (2015), s. 100.

¹⁰⁶ NJA 2014 s. 808, p. 15.

¹⁰⁷ Jareborg m.fl. (2015), s. 101.

aktuellt att frågan om uppgiften är sann görs till föremål för ny bevisning, när det finns en dom om ogillande av åtal.¹⁰⁸

Avslutningsvis, om den tilltalade inte kan visa att uppgiften är sann, finns det möjlighet att visa att det objektivt sett fanns en skälig grund att hålla uppgiften som sann. Härmed finns det krav på visad aktsamhet och denna varierar beroende på vilken situation som ägt rum. Vid tillfällen där uppgiftslämnaren varit skyldig att uttala sig är kravet lägst, där det enbart bör kunna krävas en förklaring om var uppgiften har kommit från och med den bakgrunden bedömde personen att den var sann. Kravet är lågt även gällande uppgifter som lämnats inom en förtrolig krets. I andra fall kan det krävas att uppgiftslämnaren har vidtagit rimliga åtgärder för att säkerställa sig om att uppgiften är sann. Jareborg m.fl. menar på att kravet måste ställas högre ju mer nedsättande en uppgift är tillsammans med hur nödvändigt det var att lämna uppgiften. Utformningen av uppgiften har även betydelse för bedömningen, exempelvis föreligger det en skillnad i att redovisa en misstanke om brott och en kategorisk anklagelse.¹⁰⁹

3.2.4 Grovt förtal

Grovt förtal beskrivs i 5 kap. 2 § BrB, där det i andra stycket beskrivs följande om bedömningen.

”Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om gärningen med hänsyn till uppgiftens innehåll eller sättet för eller omfattningen av spridningen eller annars var ägnad att medföra allvarlig skada.”¹¹⁰

Regeringen föreslog att lagen skulle ändras på detta vis med skälen att ange kvalifikationsgrunder är ett sätt att säkerställa att försvårande omständigheter beaktas och leda till en mer informativ samt ge en bättre vägledning för rätts-tillämparen.¹¹¹

¹⁰⁸ Sandén (2022), s. 54.

¹⁰⁹ Jareborg m.fl. (2015), s. 101.

¹¹⁰ 5 kap. 2 § andra stycket BrB.

¹¹¹ Prop. 2016/17:222, s. 68.

Avseende spridningens omfattning hänvisade regeringen till utredningen som konstaterade att det inte finns någon klar linje för hur domstolarnas syn på hur spridningen påverkar förtalsbrottets svårighetsgrad, särskilt när spridningen skett via internet.¹¹² Spridningens omfattning ska, som det har tolkats i praxis, innebära att uppgiften har gjorts tillgänglig till ett stort antal personer. Därmed är det inte nödvändigt att bevisa att ett stort antal personer har tagit del av uppgiften för att det ska anses ha fått en sådan spridning att det bedöms som grovt.¹¹³ Utöver tillgängliggörandet konstaterade regeringen att det även ska beaktas om spridningen skett på ett sätt som syftar till att ett stort antal personer ska kunna ta del av uppgiften, om den skett på ett sådant sätt att närstående eller bekanta till den utpekade ska kunna ta del av uppgiften samt om spridningen skett på ett sätt att den utpekade lätt kan identifieras.¹¹⁴ Omfattningen ska beaktas oavsett i vilken form det tar.¹¹⁵

Utredningen ansåg även att det fanns behov av en nyansering av lagtexten vilket var anledningen till att det föreslogs att det ska särskilt beaktas om uppgiften var ägnad att medföra allvarlig skada. Vidare instämde regeringen med förslaget men påpekade att förändringar i tillämpningsområdet kan få konsekvenser i den grundlagsskyddade yttrandefriheten. Dock ansågs det att ändringen inte medförde ett tillägg i kvalifikationsgrunderna utan en justering av de som redan existerar.¹¹⁶ Jareborg m.fl. beskriver att gärningar som bör bedömas som grovt är exempelvis att uppgiften innehåller en anklagelse för ett grovt brott.¹¹⁷

¹¹² Ibid, s. 69.

¹¹³ SOU 2016:7, s. 452.

¹¹⁴ Prop. 2016/17:222, s. 69.

¹¹⁵ Ibid, s. 70.

¹¹⁶ Ibid, s. 69 f.

¹¹⁷ Jareborg m.fl. (2015), s. 106.

4 Förtalsdomarna

4.1 Om rättsfallen

Rättsfallsanalysen är baserad på tretton domar från olika tingsrätter i Sverige, där alla berör åtal för förtal. I samtliga fall är den tilltalade åtalad för att ha påstått att målsäganden har begått sexualbrott, antingen mot den tilltalade eller annan.¹¹⁸ Majoriteten av rättsfallen avser enbart förtalsbrottet, det är dock fyra stycken¹¹⁹ där den tilltalade även dömts för andra brott varav en där förtalsbrottet har ansetts ingå i brottet grovt olaga integritetsintrång.¹²⁰ Samtliga domar har meddelats mellan 2020 och 2024, men själva uttalandet kan ha skett tidigare.

Gärningarna har, i rättsfallen, begåtts på olika sätt där tolv gäller inlägg, ett eller flera, som publicerats på någon form av social media. Fyra av de tilltalade publicerade inlägg på endast Instagram¹²¹ och två publicerade enbart på Facebook¹²². I två av fallen publicerade den tilltalade inlägg på både Facebook och Instagram¹²³, varav en även publicerade ett inlägg på sin blogg¹²⁴. En tilltalad publicerade även ett inlägg på sin blogg som sedan länkades till på hans Facebooksida.¹²⁵ Resterande avsåg publiceringar på andra sociala medier, vilka var Reddit tillsammans med Instagram¹²⁶, Twitter¹²⁷, TikTok¹²⁸ och Youtube¹²⁹. I ett av rättsfallen hade brottet begåtts på annat sätt, där

¹¹⁸ Se fullständig rättsfallsförteckning.

¹¹⁹ Västmanlands tingsrätt dom 2021-03-01 i mål nr B 2431-20; Göteborgs tingsrätt dom 2021-12-07 i mål nr B 8471-20; Alingsås tingsrätt dom 2023-05-04 i mål nr B 1973-22; Lunds tingsrätt dom 2023-12-04 i mål nr B 6451-22.

¹²⁰ Lunds tingsrätt dom 2023-12-04 i mål nr B 6451-22.

¹²¹ Göteborgs tingsrätt dom 2023-04-12 i mål nr B 8291-21; Göteborgs tingsrätt dom 2022-11-17 i mål nr B 2033-21; Borås tingsrätt dom 2022-03-17 i mål nr B 3111-21; Göteborgs tingsrätt dom 2021-12-07 i mål nr B 8471-20.

¹²² Västmanlands tingsrätt dom 2021-03-01 i mål nr B 2431-20; Göteborgs tingsrätt dom 2021-12-07 i mål nr B 8471-20.

¹²³ Alingsås tingsrätt dom 2023-05-04 i mål nr B 1973-22; Södertörns tingsrätt dom 2020-10-20 i mål nr B 17422-18.

¹²⁴ Alingsås tingsrätt dom 2023-05-04 i mål nr B 1973-22.

¹²⁵ Attunda tingsrätt dom 2021-03-15 i mål nr B 10799-17.

¹²⁶ Lunds tingsrätt dom 2023-12-04 i mål nr B 6451-22.

¹²⁷ Lunds tingsrätt dom 2021-12-15 i mål nr B 6982-20.

¹²⁸ Stockholms tingsrätt dom 2022-06-27 i mål nr B 18459-21.

¹²⁹ Attunda tingsrätt dom 2022-05-30 i mål nr B 11907-21.

gärningen avsåg en situation där den tilltalade fäste ett meddelande om målsäganden vid entrén till en obemannad livsmedelsbutik.¹³⁰

Gemensamt för alla fallen var att tingsrätten bedömde att den tilltalades uttalanden inte var försvarliga, vilket resulterade i att samtliga tilltalade dömdes för förtal av normalgraden respektive grovt förtal.¹³¹ Av dessa dömdes en tilltalad för två fall av grovt förtal.¹³² Påföljden för nio av de tilltalade bestämdes till villkorlig dom i förening med dagsböter på olika nivåer¹³³. I två av fallen bestämdes påföljden även till villkorlig dom, som inte förenades med dagsböter för en¹³⁴ och förenades med samhällstjänst för den andre¹³⁵. Ett av fallen avsåg en tilltalad som var under 18 år vid gärningstillfället, vilket resulterade i ungdomstjänst som påföljd.¹³⁶ I det sista rättsfallet dömdes kvinnan för förtal av normalgraden, därav bedömdes påföljden till enbart dagsböter¹³⁷. Samtliga förpliktades även att betala skadestånd till målsäganden där beloppen varierade från 15 000 kronor till 86 100 kronor.¹³⁸

4.2 Uttalandena och deras syfte

Avsnittet kommer beröra vad de tilltalade har uppgett var syftet med deras uttalanden. Det kommer grunda sig i de förhör som har hållits med den tilltalade under huvudförhandlingen, i den utsträckning de beskrivs i domarna samt vad som har skrivits i stämmningsansökningarna. Mer omfattande förhör som har hållits under förundersökningen och därmed kan återfinnas i förundersökningsprotokollet har inte analyserats.

¹³⁰ Nyköpings tingsrätt dom 2023-12-13 i mål nr B 3707-23.

¹³¹ Se fullständig rättsfallsförteckning.

¹³² Göteborgs tingsrätt dom 2022-11-17 i mål nr B 2033-21.

¹³³ Ibid; Göteborgs tingsrätt dom 2023-04-12 i mål nr 8291-21; Attunda tingsrätt dom 2022-05-30 i mål nr B 11907-21; Borås tingsrätt dom 2022-03-17 i mål nr B 3111-21; Lunds tingsrätt dom 2021-12-15 i mål nr B 6982-20; Alingsås tingsrätt dom 2023-05-04 i mål nr B 1973-20; Göteborgs tingsrätt dom 2021-12-07 i mål nr B 8471-20; Södertörns tingsrätt dom 2020-10-20 i mål nr B 17422-18; Västmanlands tingsrätt dom 2021-03-01 i mål nr B 2431-20.

¹³⁴ Attunda tingsrätt dom 2021-03-15 i mål nr B 10799-17.

¹³⁵ Lunds tingsrätt dom 2023-12-04 i mål nr B 6451-22.

¹³⁶ Stockholms tingsrätt dom 2022-06-27 i mål nr B 18459-21.

¹³⁷ Nyköpings tingsrätt dom 2023-12-13 i mål nr B 3707-23.

¹³⁸ Se fullständig rättsfallsförteckning.

Inläggen och uttalandena varierar i syfte och innehåll, där samtliga uttalanden på något sätt pekar ut målsäganden som brottslig eller klandervärd i sitt beteende genom att säga att de på något sätt gjort sig skyldiga till sexualbrott.

4.2.1 Utpekanden som avser brott mot tilltalad

Fem av inläggen avser uttalanden där målsäganden utpekade som att ha begått sexualbrott eller annars klandervärdt beteende mot den tilltalade själv.¹³⁹ Vad den tilltalade har berättat om vad syftet med inlägget var skiljer sig åt, men en genomgående faktor i uttalanden är att den tilltalade berättar om sin egna upplevelse med målsäganden. En kvinna förklarade att hon lade upp inlägget på Instagram för att förklara sitt dåliga mående för de som inte visste, då hon endast pratat om det med ett fåtal personer.¹⁴⁰ En annan kvinna berättade att syftet med sina inlägg var för att försvara sig mot rykten med liknande innehåll och på så sätt nå de personer som pratade illa om henne.¹⁴¹ En av kvinnorna publicerade sina inlägg för att berätta om sina upplevelser samt belysa en problematiken kring sexuella övergrepp.¹⁴² En annan kvinna berättade att hon hade en moralisk skyldighet att uttala sig för att förhindra att andra kvinnor utsätts för liknande brott. Hon berättade även att detta var särskilt viktigt då hon kände att de brottsutredande myndigheterna inte tog hennes anmälan på allvar.¹⁴³

En av kvinnorna lade ut ett inlägg på Twitter där det länkades till en sida som heter TwitLonger, vilket ger möjligheten att kunna lägga ut längre inlägg än vad som normalt ryms i ett vanligt Twitterinlägg. Under huvudförhandlingen uppgav hon följande.¹⁴⁴

”Hon hade inte något uppsåt att skada någon genom sitt inlägg. Istället ville hon endast skriva en terapeutisk dagbok angående sina upplevelser

¹³⁹ Stockholms tingsrätt dom 2022-06-27 i mål nr B 18459-21; Södertörns tingsrätt dom 2020-10-20 i mål nr B 17422-18; Alingsås tingsrätt dom 2023-05-04 i mål nr B 1973-22; Lunds tingsrätt dom 2021-12-15 i mål nr B 6982-20; Borås tingsrätt dom 2022-03-17 i mål nr B 3111-21.

¹⁴⁰ Borås tingsrätt dom 2022-03-17 i mål nr B 3111-21.

¹⁴¹ Stockholms tingsrätt dom 2022-06-27 i mål nr B 18459 – 21.

¹⁴² Alingsås tingsrätt dom 2023-05-04 i mål nr B 1973-22.

¹⁴³ Södertörns tingsrätt dom 2020-10-20 i mål nr B 17422-18.

¹⁴⁴ Lunds tingsrätt dom 2021-12-15 i mål nr B 6982-20.

*och bearbeta alla trauman som hon haft i sitt liv. [...] Hon ville även lyfta fram de systematiska problemen, dock utan att peka ut någon.*¹⁴⁵

I domarna kring dessa fem fall har inläggen beskrivits på olika sätt, men beskrivningen är tillräckligt tydligt för att få en klar bild av dem. I samtliga inlägg har den tilltalade beskrivit sin egna upplevelse av att ha blivit utsatt för sexuella övergrepp respektive våldtäkt.¹⁴⁶ Två av kvinnorna namngav målsäganden i sina inlägg, där en skrev ut hela namnet på målsäganden, dock felstavat,¹⁴⁷ och en uppgav enbart efternamnet tillsammans med födelseår och stad¹⁴⁸. Två andra kvinnor hade publicerat bilder på målsäganden i samband med sina uttalanden.¹⁴⁹ Den femte kvinnan som berättade om sina egna upplevelser publicerade varken namn eller bild, men beskrev de titlar som målsäganden erhöll i företaget tillsammans med beskrivning av honom.¹⁵⁰

4.2.2 Utpekanden som avser brott mot annan än tilltalad

De resterande åtta rättsfallen, med totalt tio tilltalade, rör anklagelser som riktats mot målsäganden där det påstådda brottet eller klandervärda beteendet avser en tredje part. Fem av de tilltalades uttalanden innehåller uttalanden där målsäganden har utpekats för att ha begått brott eller annars betett sig klandervärdigt mot någon som inte är närstående till den tilltalade.¹⁵¹ Fyra av dessa tilltalade hade uttalat sig i generella termer, där målsäganden inte pekades ut för att ha begått ett specifikt brott. De innehöll exempelvis uttalanden som att personen är ”dagens nya kapten klänning”¹⁵² och ”Någon som har koll nu i Coronatider om denna äckliga jäveln sm [sic!] typ våldtagit 30 tjejer o går fri

¹⁴⁵ Lunds tingsrätt dom 2021-12-15 i mål nr B 6982-20 s. 9.

¹⁴⁶ Alingsås tingsrätt dom 2023-05-04 I mål nr B 1973-22 s. 5; Lunds tingsrätt dom 2021-12-15 i mål nr B 6982-20 s. 4 f.; Södertörns tingsrätt dom 2020-10-20 i mål nr B 17422-18 s. 6; Borås tingsrätt dom 2022-03-17 i mål nr B 3111-21 s. 7; Stockholms tingsrätt dom 2022-06-27 i mål nr B 18459-21 s. 3.

¹⁴⁷ Borås tingsrätt dom 2022-03-17 i mål nr B 3111-21 s. 7.

¹⁴⁸ Alingsås tingsrätt dom 2023-05-04 I mål nr B 1973-22 s. 5.

¹⁴⁹ Södertörns tingsrätt dom 2020-10-20 i mål nr B 17422-18 s. 6; Stockholms tingsrätt dom 2022-06-27 i mål nr 18459-21 s. 3.

¹⁵⁰ Lunds tingsrätt dom 2021-12-15 i mål nr B 6982-20 s. 5 & 9.

¹⁵¹ Göteborgs tingsrätt dom 2021-12-07 i mål nr B 8471-20 angående åtalspunkt 2.; Göteborgs tingsrätt dom 2022-11-17 i mål nr B 2033-21; Göteborgs tingsrätt dom 2023-04-12 i mål nr B 8291-21; Lunds tingsrätt dom 2023-12-04 i mål nr B 6451-22; Attunda tingsrätt dom 2021-03-15 i mål nr B 10799-17.

¹⁵² Göteborgs tingsrätt dom 2023-04-12 i mål nr B 8291-21.

[...]”¹⁵³. En av dessa fyra hade varit målsägande i ett mål där personen uttalandet gällde var åtalad för brott men frikändes i en dom i februari 2020. Rättsfallet beskriver dock inte vilket brott som domen avsåg vilket är varför detta bortses från.¹⁵⁴ Den femte tilltalade, där uttalandet inte rörde brott mot närstående, publicerade en chattkonversation mellan honom och målsäganden, där han uppgav sig för att vara en 13 år gammal flicka och på så sätt pekade ut målsäganden för att ha ett sexuellt intresse för unga flickor.¹⁵⁵ De tre andra tilltalades uttalanden gällde brott eller annars klandervärt beteende som målsäganden påstods hade begått mot en närstående.¹⁵⁶ Två av fallen avsåg situationer där målsäganden tidigare hade dömts för sexualbrott mot den tilltalades närstående¹⁵⁷ och en där närstående hade gjort en polisanmälan men förundersökningen lades ned ¹⁵⁸.

Syftet med uttalandet som hade gjorts i de enskilda fallen varierar, dock med mer likheter än de som beskrivits i förra avsnittet. Sex av de tilltalade har beskrivit att syftet med uttalandet som hade gjorts var delvis att varna andra för målsäganden.¹⁵⁹ Av dessa berättade två tilltalade att deras syfte även var att skydda sin familj¹⁶⁰ och en uppgav att hans syfte var att skydda andra i sin omgivning i samband med att skapa en samhällsdebatt om situationer där ord står mot ord.¹⁶¹ En person uppgav att i samband med att varna flickor för fotografer med olämpliga baktankar, så var hans syfte även att säga ifrån när

¹⁵³ Göteborgs tingsrätt dom 2021-12-07 i mål nr B 8471-20, pkt 2 i stämningsansökan.

¹⁵⁴ Ibid, s. 7.

¹⁵⁵ Lunds tingsrätt dom 2023-12-04 i mål nr B 6451-22 s. 9.

¹⁵⁶ Västmanlands tingsrätt dom 2021-03-01 i mål nr B 2431-20; Nyköpings tingsrätt dom 2023-12-13 i mål nr B 3707-23; Göteborgs tingsrätt dom 2021-12-07 i mål nr B 8471-20 åtalspunkt 1.

¹⁵⁷ Västmanlands tingsrätt dom 2021-03-01 i mål nr B 2431-20; Nyköpings tingsrätt dom 2023-12-13 i mål nr B 3707-23.

¹⁵⁸ Göteborgs tingsrätt dom 2021-12-07 i mål nr B 8471-20 s. 7.

¹⁵⁹ Göteborgs tingsrätt dom 2021-12-07 i mål nr B 8471-20 åtalspunkt 2; Lunds tingsrätt dom 2023-12-04 i mål nr B 6451-22; Göteborgs tingsrätt dom 2022-11-17 i mål nr B 2033-21; Attunda tingsrätt dom 2021-03-15 i mål nr B 10799-17; Nyköpings tingsrätt dom 2023-12-13 i mål nr B 3707-23; Västmanlands tingsrätt dom 2021-03-01 i mål nr B 2431-20.

¹⁶⁰ Nyköpings tingsrätt dom 2023-12-13 i mål nr B 3707-23 s. 5; Västmanlands tingsrätt dom 2021-03-01 i mål nr 2431-20 s. 5.

¹⁶¹ Attunda tingsrätt dom 2021-03-15 i mål nr B 10799-17 s. 4 f.

någon skadas samt få kontakt med fler som vill dela sina upplevelser och på så sätt hjälpa dem.¹⁶²

De fyra resterande tilltalade, har uppgett andra syften än att varna andra. En man uppgav att syftet med hans inlägg om målsäganden var att förmedla för andra vem målsäganden faktiskt var. Han kände att det var något som han som journalist behövde göra.¹⁶³ En annan tilltalad uppgav att hon inte hade något syfte med sitt inlägg utan enbart skrev det för att hon var upprörd. Tingsrätten tolkade dock detta som något annat i och med att hennes inlägg innehöll skrivelser som ”kommer göra allt för att förstöra ditt liv”.¹⁶⁴ För de två sista tilltalade, som var åtalade för samma händelse, rörde syftet en dokumentär som de kommenterade. En av dem uppgav att syftet med intervjun var att ta reda på den andres syn på de frågor som behandlas i dokumentären. Den andre uppgav att hans medverkan i intervjun var en motåtgärd mot den vinklade bilden som dokumentären gett.¹⁶⁵

Precis som i det förra avsnittet beskrev majoriteten av domarna de uttalanden som hade gjorts tillräckligt tydligt för att få en bild av vad som hade skrivits. I ett fall skrevs inläggen ut i stämningsansökan som bifogades till domen.¹⁶⁶ Däremot, i ett fall beskrevs det specifika blogginlägget mindre vilket resulterade i svårigheter med att förstå vad tingsrätten bedömde, förutom ett par ord som hade citerats.¹⁶⁷

4.3 Tingsrätternas bedömningar

Avsnittet kommer behandla tingsrättens bedömning av de uttalanden som gjorts av den tilltalade. Det kommer enbart behandla huruvida den tilltalade har gjort förtalsgrundande uttalanden, om dessa är försvarliga samt om brottet är att bedöma som grovt eller av normalgraden. Någon djupare inblick på påföljdsfrågan kommer därför inte göras. I ett fall¹⁶⁸ uppstod frågan om

¹⁶² Göteborgs tingsrätt dom 2022-11-17 i mål nr B 2033-21, s. 6 & 10.

¹⁶³ Göteborgs tingsrätt dom 2023-04-12 i mål nr B 8291-21 s. 8 f.

¹⁶⁴ Göteborgs tingsrätt dom 2021-12-07 i mål nr B 8471-20, s. 7.

¹⁶⁵ Attunda tingsrätt dom 2022-05-30 i mål nr B 11907-21 s. 15.

¹⁶⁶ Stämningsansökan i Göteborgs tingsrätt dom 2021-12-07 i mål nr B 8471-20.

¹⁶⁷ Attunda tingsrätt dom 2021-03-15 i mål nr B 10799-17.

¹⁶⁸ Attunda tingsrätt dom 2022-05-30 i mål nr B 11907-21.

huruvida svensk domstol är behörig att döma i målet, eftersom detta inte är relevant för frågeställningen kommer den delen av domen inte behandlas, även om domen i sin helhet har analyserats.

4.3.1 Straffansvar

Bedömningen som tingsrätterna har gjort i samtliga fall om förtalsgrundande uppgifter har lämnats är tämligen simpel. Det är enbart i ett fall där tingsrätten har fört en större diskussion i domskälen, huruvida de specifika uttalanden avser sådana uppgifter som kan grunda ansvar för förtal. Tingsrätten kom till slutsatsen att även om den tilltalade oftast före eller efter sina uttalanden sade att det rörde sig om misstankar ändå förmedlade en tydlig bild av målsäganden som en sexförbrytare. Detta genom att han argumenterade ingående om den struktur avseende sexuella övergrepp mot barn som han bedömde målsäganden var en del av. Dessutom, tingsrätten bedömde att även om uppgifterna angetts tidigare i en dokumentär, hade de inte karaktären av referat utan anklagelser och personliga ställningstaganden.¹⁶⁹

De två fall där målsäganden inte pekats ut med namn eller bild, har tingsrätten ändå funnit att målsäganden var utpekad på ett sådant sätt att det ska grunda ansvar för förtal.¹⁷⁰ Tingsrätten fann då att ett utpekande genom att nämna bland annat hans titlar i företaget, ålder och mellanhavanden med henne under tiden på företaget, ”uppenbarligen möjliggjort att en vid krets av personer inom företaget och dataspelsindustrin omedelbart kunnat identifierat honom såsom den som hon syftade på”.¹⁷¹ Faktumet att det var just målsäganden som pekades ut gjordes självklart i och med att han dagen efter inlägget publicerades blev suspenderad från sitt företaget och sedan inom kort tid blev namngiven i internationell press avseende dataspelsindustrin.¹⁷² I det andra fallet hade målsäganden getts ett smeknamn, ”göteborgsfotografen” och signalement hade publicerats. Detta räckte däremot inte till för att målsäganden skulle anses som utpekad då. Det var när en dåligt maskad bild från

¹⁶⁹ Attunda tingsrätt dom 2022-05-30 i mål nr B 11907-21, s. 12 f.

¹⁷⁰ Lunds tingsrätt dom 2021-12-15 i mål nr B 6982-20; Göteborgs tingsrätt dom 2022-11-17 i mål nr B 2033-21.

¹⁷¹ Lunds tingsrätt dom 2021-12-15 i mål nr B 6982-20, s. 12.

¹⁷² Ibid, s.12 f.

målsägandens egna instagramkonto samt dålig maskering av en underrättelse där det gick att se delar av namnet, som resulterade i att tingsrätten ansåg att han var utpekad från det datumet.¹⁷³

4.3.2 Försvarlighet

I rättsfallen har tingsrätten varit olika utförlig i bedömningen om gärningen kan anses försvarlig. Det är enbart i ett fall där tingsrätten varit knapphändig i sin bedömning om de tilltalade skulle dömas för grovt förtal. Tingsrätten skrev då kort att det inte hade framkommit att det i något av de två fallen var försvarligt att de tilltalade lämnade uppgifterna eller att de hade någon skyldighet att göra det.¹⁷⁴

Det första tingsrätten har tagit ställning till är om det fanns någon skyldighet för den tilltalade att uttala sig. I ett av rättsfallen har tingsrätten inte uttryckligen tagit ställning i domskälen om det fanns någon skyldighet. Tingsrätten fann dock att uttalandet inte var försvarligt.¹⁷⁵

En faktor som tingsrätten har beaktat i sin försvarlighetsbedömning är allvarligheten i uppgiften eller uppgifterna. I ett fall framhävde tingsrätten att anklagelser om sexualbrott är allvarligt i sig, objektivt sett. Detta vann sedan stöd av det som målsäganden berättat om sitt mående och reaktionerna i hans omgivning.¹⁷⁶ I andra fall har tingsrätten beskrivit anklagelserna som mycket allvarliga i sin försvarlighetsbedömning.¹⁷⁷

Hur och när uppgiften har lämnats hade även betydelse i tingsrätternas försvarlighetsbedömning. En tingsrätt beaktade att uppgiften hade lämnats i ett offentligt inlägg på Facebook där både vänner till den tilltalade samt okända personer kunde läsa inlägget. Den tilltalades agerande i det sammanhanget kunde därmed inte anses försvarligt.¹⁷⁸ I ett annat mål konstaterade tingsrätten

¹⁷³ Göteborgs tingsrätt dom 2022-11-17 i mål nr B 2033-21, s. 10.

¹⁷⁴ Göteborgs tingsrätt dom 2021-12-07 i mål nr B 8471-20, s. 7.

¹⁷⁵ Västmanlands tingsrätt dom 2021-03-01 i mål nr B 2431-20.

¹⁷⁶ Stockholms tingsrätt dom 2022-06-27 i mål nr B 18459-21, s. 8.

¹⁷⁷ Södertörns tingsrätt dom 2020-10-20 i mål nr B 17422-18, s. 7; Göteborgs tingsrätt dom 2022-11-17 i mål nr B 2033-21, s. 10; Lunds tingsrätt dom 2021-12-15 i mål nr B 6982-20, s. 15.

¹⁷⁸ Västmanlands tingsrätt dom 2021-03-01 i mål nr B 2431-20, s. 11.

att det hade varit möjligt för den tilltalade att bidra till en samhällsdebatt, vilket var hans syfte, utan att peka ut målsäganden. Avseende den tilltalades andra syfte, att varna andra för målsäganden, hade spridningen skett till en allmän och obestämd krets. På grund av dessa omständigheter var uppgiftslämnandet enligt tingsrätten inte försvarligt. Inte heller genom principen om social adekvans kunde ansvarsfrihet aktualiseras. Detta då uppgiften inte hade lämnats i ett sammanhang som var jämförbart med ett lämnande inom en begränsad och förtrolig krets.¹⁷⁹ Att uppgiften lämnats på ett öppet konto eller annars har spridits till ett stort antal personer är en faktor som är återkommande i rättsfallen. Det konstateras i försvarlighetsbedömningen i fyra av rättsfallen att uppgiften har spridits till ett stort antal personer alternativt till allmänheten.¹⁸⁰ För ett av rättsfallen var det enbart 25 personer hade varit i butiken sedan den utpekande lappen sattes upp. Tingsrätten bedömde då att även om det inte var utrett att samtliga tog del av lappen hade uppgiften spridits till flertalet personer och allmänheten.¹⁸¹

I fem av rättsfallen har tingsrätten lyft alternativa möjligheter för den tilltalade att berätta om sin upplevelse. För tre av dessa konstaterar tingsrätten att den tilltalade kunde försvarat sig själv, berätta om sitt dåliga mående respektive om sina upplevelser utan att peka ut målsäganden.¹⁸² De andra rättsfallen innehåller alternativ att kunna berätta om vad som hände henne för en mindre grupp av vänner och bekanta samt att berätta det öppet utan att peka ut målsäganden.¹⁸³ Tingsrätten konstaterade även i ett av de två fallen att den tilltalade även kunde prata med sin terapeut och polisen om detta.¹⁸⁴ Det

¹⁷⁹ Attunda tingsrätt dom 2021-03-15 i mål nr B 10799-17, s. 8 f.

¹⁸⁰ Lunds tingsrätt dom 2021-12-15 i mål nr B 6982-20; Nyköpings tingsrätt dom 2023-12-13 i mål nr B 3707-23; Stockholms tingsrätt dom 2022-06-27 i mål nr B 18459-21; Göteborgs tingsrätt dom 2021-12-07 i mål nr B 8291-21.

¹⁸¹ Nyköpings tingsrätt dom 2023-12-13 i mål nr B 3707-23, s. 7.

¹⁸² Stockholms tingsrätt dom 2022-06-27 i mål nr B 18459-21, s. 8 f.; Borås tingsrätt dom 2022-03-17 i mål nr B 3111-21, s. 10; Alingsås tingsrätt dom 2023-05-04 i mål nr B 1973, s. 8.

¹⁸³ Lunds tingsrätt dom 2021-12-15 i mål nr B 6982-20, s. 16; Södertörns tingsrätt dom 2020-10-20 i mål nr B 17422-18, s. 8.

¹⁸⁴ Lunds tingsrätt dom 2021-12-15 i mål nr B 6982-20, s. 16.

poängteras av tingsrätten i ett antal fall att det inte är straffbart att dela med sig av sina upplevelser, om ingen pekats ut som förövare för brottet.¹⁸⁵

Avseende huruvida målsäganden kan anses som en offentlig person och därmed får tåla mer än andra har tingsrätten även tagit ställning till i fyra fall. Tingsrätten har i dessa domar enbart konstaterat om målsäganden är en offentlig person eller inte och har inte erbjudit ytterligare förklaring. I tre av fallen konstaterade tingsrätten att målsäganden inte var en offentlig person eller bör anses tåla mer av liknande anledning.¹⁸⁶ Däremot, i ett fall ansåg tingsrätten att målsäganden var en sådan offentlig person att han fick anses tåla mer när gärningen begicks.¹⁸⁷

Gällande om det var försvarligt att uttala sig med anledning av att det var något som rymdes inom den offentliga debatten eller om det var ägnat att offentliggöra missförhållanden, har tingsrätten i två fall bedömt följande. Tingsrätten konstaterade i ett fall att de tilltalade hade ett stort utrymme att diskutera frågorna som berörs i SVT-dokumentären utifrån ett allmänintresse. Målsäganden hade även deltagit i dokumentären och varit öppen med anklagelserna mot honom och fick därför acceptera att han var föremål för kritisk granskning och negativa uppgifter. Uppgifterna som spreds i intervjun var sådana som måste få framföras offentligt i en öppen debatt, men uppgifterna var förtalsgrundande och att de inte enbart var referat utan egna resonemang som inte kunde vara befogat utifrån ett allmänintresse.¹⁸⁸ I det andra fallet fann tingsrätten att de uppgifter den tilltalade lämnat till en begränsad krets i en styrelse i en idrottsförening för att fästa deras uppmärksamhet på att barn kan fara illa, var försvarligt. Detta då intresset av att skydda barn mot övergrepp vägde tungt mot målsägandens intresse att inte bli utpekad. Eftersom uttalandet var försvarligt enligt principen om social adekvans, behövde tingsrätten inte ta ställning till om uppgiften var sann eller om den tilltalade hade

¹⁸⁵ Borås tingsrätt dom 2022-03-17 i mål nr B 3111-21, s. 9 f.; Alingsås tingsrätt dom 2023-05-04 i mål nr B 1973-22, s. 8; Södertörns tingsrätt dom 2020-10-20 i mål nr B 17422-18, s. 8; Stockholms tingsrätt dom 2022-06-27 i mål nr B 18459-21, s. 9.

¹⁸⁶ Göteborgs tingsrätt dom 2022-11-17 i mål nr B 2033-21, s. 10; Södertörns tingsrätt dom 2020-10-20 i mål nr B 17422-18, s. 7; Lunds tingsrätt dom 2021-12-15 i mål nr 6982-20, s. 15.

¹⁸⁷ Göteborgs tingsrätt dom 2023-04-12 i mål nr B 8291-21, s. 9.

¹⁸⁸ Attunda tingsrätt dom 2022-05-30 i mål nr B 11907-21, s. 15 f.

skälig grund för att hålla den för sann. De andra uttalanden som den tilltalade hade gjort på Reddit och Instagram bedömdes emellertid inte som försvarliga.¹⁸⁹

4.3.3 Grovt förtal

I samtliga domar förekom en bedömning om huruvida brottet var att bedöma som grovt eller av normalgraden. Det var enbart ett fall där den tilltalades uttalanden bedömdes vara förtal av normalgraden. Tingsrätten fann, i detta fallet, att även om uppgiften hade gällt stigmatiserad brottslighet och syftat till att skada målsäganden samt att han varit lätt att identifiera, var brottet inte att bedöma som grovt. Detta berodde på att lappen med uppgiften enbart varit tillgänglig för allmänheten i en begränsad tid och spridits till en mindre krets, 25 personer som hade besökt butiken. Tingsrätten ansåg det inte visat att uppgiften hade fått en större spridning som skulle medföra att brottet anses som grovt av den anledningen. De andra lapparna som målsäganden uppgett ha funnits på andra platser i orten lämnades utan avseende.¹⁹⁰

Tingsrätterna beaktade ett flertal faktorer i sin bedömning om brottet var grovt. Dessa var att målsägandens yrkes- och privatliv tog skada som följd av anklagelsen¹⁹¹, allvarligheten i anklagelsen som uppgiften innehöll¹⁹² och att uppgiften har spridits till ett stort antal personer¹⁹³. Avseende spridningen tog

¹⁸⁹ Lunds tingsrätt dom 2023-12-04 i mål nr B 6451-22, s. 15 ff.

¹⁹⁰ Nyköpings tingsrätt dom 2023-12-13 i mål nr B 3707-23, s. 8.

¹⁹¹ Göteborgs tingsrätt dom 2023-04-12 i mål nr B 8291-21, s. 10; Göteborgs tingsrätt dom 2022-11-17 i mål nr B 2033-21, s. 11; Lunds tingsrätt dom 2021-12-15 i mål nr B 6982-20, s. 18; Göteborgs tingsrätt dom 2021-12-07 i mål nr 8471-20, s. 7 f.; Attunda tingsrätt dom 2021-03-15 i mål nr 10799-17 s. 9; Södertörns tingsrätt dom 2020-10-20 i mål nr B 17422-18, s. 9.

¹⁹² Göteborgs tingsrätt dom 2022-11-17 i mål nr 2033-21, s. 11; Västmanlands tingsrätt dom 2021-03-01 i mål nr B 2431-20, s. 11; Attunda tingsrätt dom 2022-05-30 i mål nr B 11907-21, s. 17; Stockholms tingsrätt dom 2022-06-27 i mål nr B 18459-21, s. 9; Lunds tingsrätt dom 2021-12-15 i mål nr B 6982-20, s. 18; Göteborgs tingsrätt dom 2021-12-07 i mål nr B 8471-20, s. 8; Lunds tingsrätt dom 2023-12-04 i mål nr B 6451-22, s. 17; Göteborgs tingsrätt dom 2023-04-12 i mål nr B 8291-21, s. 10.

¹⁹³ Lunds tingsrätt dom 2023-12-04 i mål nr B 6451-22, s. 17; Attunda tingsrätt dom 2021-03-15 i mål nr B 10799-17, s. 9; Alingsås tingsrätt dom 2023-05-04 i mål nr B 1973-22, s. 9; Södertörns tingsrätt dom 2020-10-20 i mål nr B 17422-18, s. 9; Göteborgs tingsrätt dom 2021-12-07 i mål nr B 8471-20, s. 7 f.; Lunds tingsrätt dom 2021-12-15 i mål nr B 6982-20, s. 17 f.; Stockholms tingsrätt dom 2022-06-27 i mål nr B 18459-21, s. 9; Attunda tingsrätt dom 2022-05-30 i mål nr B 11907-21, s. 17; Västmanlands tingsrätt dom 2021-03-01 i mål nr B 2431-20, s. 11; Göteborgs tingsrätt dom 2022-11-17 i mål nr B 2033-21, s. 11.

tingsrätten även hänsyn till att uppgiften spridits till målsägandens närmaste omgivning och på ett medium som målsägandens vänner använder¹⁹⁴, till en stor del av målsägandens bekantskapskrets¹⁹⁵, till branschen där målsäganden var verksam¹⁹⁶, till personer med kunskap om vem målsäganden är¹⁹⁷ samt till målsägandens närstående och bekanta¹⁹⁸. I ett av fallen var det enbart faktumet att uppgiften avsåg allvarlig brottslighet som föranledde att tingsrätten bedömde förtalsbrottet som grovt.¹⁹⁹

¹⁹⁴ Stockholms tingsrätt dom 2022-06-27 i mål nr 18459-21, s. 9.

¹⁹⁵ Göteborgs tingsrätt dom 2021-12-07 i mål nr B 8471-20, s. 8.

¹⁹⁶ Södertörns tingsrätt dom 2020-10-20 i mål nr B 17422-18, s. 9.

¹⁹⁷ Lunds tingsrätt dom 2023-12-04 i mål nr B 6451-22, s. 17.

¹⁹⁸ Alingsås tingsrätt 2023-05-04 i mål nr B 1973-22, s. 9.

¹⁹⁹ Borås tingsrätt dom 2022-03-17 i mål nr B 3111-21, s. 3 & 10.

5 Analys

I följande kapitel kommer förtalsbestämmelsen samt tingsrätternas bedömning i rättsfallen analyseras från de teoretiska utgångspunkter som redovisats i andra kapitlet.

5.1 Förtalsbestämmelsen

Inledningsvis kan det konstateras att förtalsbestämmelsen utgör en inskränkning i den vidsträckta yttrandefriheten som tillhandahålls av 2 kap. 1 § första punkten RF. Denna inskränkning kan sedan motiveras med hjälp av 2 kap 23 § RF då begränsningar är tillåtna för att skydda enskildas anseende, vilket är det förtalsbestämmelsen gör. Det bör även nämnas att eftersom brottet utgör en inskränkning av yttrandefriheten, uttrycktes det i förarbeten svårigheterna att låta avvägningen komma till fullständigt uttryck i lagtexten på grund av att denna är beroende av samhällliga värderingar, som kan komma att ändras. Därmed har domstolarna getts stort utrymme att genomföra avvägningen i varje enskilt fall.

Faktumet att en betydande del av avvägningen lämnas upp till domstolarna leder till att förutsägbarheten inte kan anses klar på grund av att domstolarna har möjlighet till att göra egna bedömningar och tolkningar av omständigheterna och brottsbeskrivningen. Fastän det ges mycket vägledning i förarbeten till BrB och i litteraturen lämnas mycket till domstolarna och ger upphov till olika tolkningar av de samhällliga värderingar som existerar. En person åtnjuter, som beskrivits ovan, ansvarsfrihet i situationer där det föreligger en intressekollision, exempelvis när en person har varit skyldig att uttala sig för att genomföra vittnesplikt eller vid utförande av ett tjänstebetyg. Därmed blir det avgörande hur och när uttalandet har skett vid bedömningen om det annars ska anses försvarligt. Sanningsprövningen kommer inte i fråga förrän uttalandet har bedömts försvarligt. Det blir däremot svårt att se hur sanningen inte skulle ha någon form av relevans i försvarlighetsbedömningen. För att kunna lösa problematiken kring att inte bedöma sanningshalten förrän uttalandet har bedömts försvarligt utgår domstolen från att det som uttalats är sant

i sin bedömning. I ett av rättsfallen som har analyserats har tingsrätten skrivit följande:

”Vid bedömningen av om det var försvarligt att lämna en uppgift ska man i princip bortse från om den är sann eller om den som lämnat uppgiften hade skälig grund för den. Man bör således, för att inte påverkas av kännedom om uppgiftens sanningshalt, vid prövningen utgå från att uppgiften är sann.”²⁰⁰

Det blir även svårt att föreställa sig hur framläggandet av sanningsbevisning ser ut i en huvudförhandling på grund av att domstolen inte ska ta ställning till sanningen förrän som ett sista steg. Det kan omöjligt läggas fram i en separat förhandling efter domstolen har tagit ställning till om uttalandet är försvarligt. Säkerligen läggs allt fram under samma förhandling, men svårigheten är att se hur domstolen kan undvika att beakta uppgifter som den tilltalade lägger fram som avser sanningshalten. Det var dock förhållandevis simpelt i två av rättsfallen där det fanns en lagakraftvunnen dom på att målsäganden hade begått brottet.²⁰¹

Vid undersökningen av rättsfallen uppstod även frågor rörande hur sanningsbevisning ska kunna läggas fram för de tilltalade som hade uttalat sig om brott som begåtts mot dem själva. Detta vållar svårigheter kring hur den tilltalade ska kunna bevisa att det de säger att de har upplevt är sant eller ha skälig grund för att hålla det som sant. Det torde vara självklart att den tilltalade har en skälig grund för att hålla en uppgift som sann då de själva har upplevt det vilket leder till fler svårigheter. Detta på grund av att kravet att ha skälig grund, till synes, är ett lägre ställt krav än det som ställs om att uppgiften ska vara sann, på grund av exemplet att uppgiften kan ha lämnats i en förtrolig krets och sedan har uppgiftslämnaren spridit den. Det torde då enbart krävas en förklaring av den tilltalade att uppgiften originellt kom från en person de har tillit till, istället för bevisning om att den faktiskt är sann.

²⁰⁰ Se Göteborgs tingsrätt dom 2022-11-17 i mål nr B 2033-21, s. 8 f.

²⁰¹ Se Nyköpings tingsrätt dom 2023-12-13 i mål nr B 3707-23; Västmanlands tingsrätt dom 2021-03-01 i mål nr B 2431-20, s. 11.

Ett alternativ för hur detta skulle kunna fungera är att utesluta möjligheten för den tilltalade att ha skälig grund för att hålla uppgiften som sann när det avser självupplevda händelser. Det blir dock problematiskt eftersom frågan uppstår kring hur den tilltalade ska kunna bevisa att uppgiften var sann. Krävs det en anmälan mot målsäganden eller ska det krävas en lagakraftvunnen dom mot målsäganden? Att lägga fram sanningsbevisning kring detta riskerar att huvudförhandlingen som ska avse förtal blir utdragen och istället avser sexualbrott eller att förhandlingen blir uppskjuten för att hantera anklagelsen.

Ett annat alternativ kan vara att förbjuda sanningsbevisning i mål om uppgifter som gäller egenupplevda händelser. Detta kan på så sätt lösa problematiken med att bevisa att de egenupplevda händelserna är sanna. Dock hade detta krävt en förändring av lagrummet. Detta eftersom, så som bestämmelsen ser ut idag, den tilltalade inte i realiteten hade kunnat åtnjuta ansvarsfrihet om uppgiften bedöms vara försvarlig.

Med anledning av detta är det tydligt att förtalsbestämmelsen inte är utformad för att hantera situationer som avser egenupplevda händelser, vilket ett antal av de analyserade rättsfallen avser. För de andra rättsfallen som har undersökts är det tämligen enkelt att föra sanningsbevisning då det avser generella uttalanden eller händelser som avser en tredje person. Det framstår därmed som att de situationer som avses i förtalsbrottet är där uppgiften innehåller händelser som avser tredje person eller generella uttalanden.

5.2 Hur kan försvarlighetsbedömningarna analyseras från ett brottsofferperspektiv?

I följande avsnitt kommer tingsrätternas försvarlighetsbedömningar analyseras med hjälp av studien från McGlynn och Westmarlands studie om olika former av rättvisa.

Det är relativt svårt att få till stånd en fullständig analys av förtalsdomarna där den tilltalade har lämnat en uppgift som avser en tredje person eller generella uttalanden. Skillnader och likheter i försvarlighetsbedömningarna kommer lyftas fram tillsammans med syftet med inlägget.

Försvarlighetsbedömningarna är varierande i de olika domarna beroende på vilken situation som ägt rum. Samtliga tingsrätter för dock diskussioner kring vad som har redogjorts i förarbeten för försvarlighetsbedömningen, när detta har varit lämpligt. Det går att tänka sig att det inte är nödvändigt för tingsrätten att göra en bedömning om uttalandet avsåg en offentlig person när målsäganden är någon som är okänd för majoriteten av Sveriges befolkning.

5.2.1 Uppgiftslämnandets syfte

Då analysen kommer skilja sig mycket beroende på om den tilltalade har uttalat sig om egenupplevda händelser eller om det är generella uttalanden och händelser som hänt en tredje person, kommer analysen delas upp efter dessa.

5.2.1.1 *Brott mot den tilltalade*

Vilket syfte de tilltalade hade för uppgiften som lämnades varierade mycket. Något som var gemensamt för ett flertal som yttrade sig kring egenupplevda händelser var att berätta om sina egna upplevelser. En av de tilltalade uppgav följande.

” [Den tilltalade] har gjort gällande att hon haft en moralisk skyldighet att uttala sig för att förhindra att andra kvinnor utsätts för liknande brott och detta särskilt då de brottsutredande myndigheterna enligt hennes förmenade inte tog brottsanmälan på allvar. ”²⁰²

Det som hävdades vara den tilltalades syfte kan kopplas till tre olika former av rättvisa som McGlynn och Westmarland beskriver. Dessa är röst, erkännande och prevention som rättvisa, genom att få personer i hennes omgivning att höra och ta upplevelsen på allvar samt att förhindra att andra utsätts genom att uttala sig om vad som hänt.

Erkännande och röst som rättvisa är något som är genomgående för de tilltalade som har uttalat sig om egenupplevda händelser, förutom en av dem. Det som har uppgetts som syfte kan kopplas till att de ville berätta om sin historia och att den tas på allvar, vilket hör till röst respektive erkännande som

²⁰² Södertörns tingsrätt dom 2020-10-20 i mål nr B 17422-18, s. 7.

rättvisa.²⁰³ I ett av dessa rättsfallen har den tilltalade uppgett att hon ville dela med sig av anledningen till hennes dåliga mående²⁰⁴, vilket kan ge henne tillgång till stöd från samhället och därmed kan kopplas till samhörighet som rättvisa. Dessutom uppgav en annan tilltalad att hon tillsammans med att skriva av sig i terapeutiskt syfte, ville betona systematiska problem inom spelindustrin.²⁰⁵ Detta kan kopplas till prevention som rättvisa genom att uppmärksamma de problem som existerar för att därmed ge upphov till någon form av förändring av industrin. Den sista av de tilltalade uppgav att syftet inte var att berätta vad hon hade varit med om utan att skydda sig själv från illasinnade rykten.²⁰⁶ Detta syfte kan inte direkt kopplas till de former av rättvisa som McGlynn och Westmarland beskriver, men det kan tolkas att hon ville berätta om vad som hänt så att det kan höras av de personer som pratade illa om henne, vilket är röst som rättvisa.

I en av försvarlighetsbedömningarna som har gjorts, beskriver tingsrätten att syftet med uttalandet påverkar bedömningen om ett uttalande är försvarligt, tillsammans med hur och när det har gjorts.²⁰⁷ För de andra bedömningarna har det inte nämnts att syftet har en betydelse. Dock, ska syftet ha betydelse för bedömningen om uttalandet är försvarligt. Som McGlynn och Westmarland har beskrivit, tar rättvisa för överlevare av sexuellt våld ofta inte formen av en fällande dom. Vilken form av rättvisa de tilltalade har sökt med hjälp av sitt uttalande framgår av det syfte de har uppgett under brottmålsprocessen. Domstolen riskerar då att riva upp rättvisan de tilltalade har sökt genom att inte diskutera det eller ta hänsyn till det i sin försvarlighetsbedömning. En följande risk är ett minskat förtroende hos rättsväsendet i stort och således en rädsla för att anmäla när de har blivit utsatta för något. Detta riskerar då att leda till att personer som ser dessa domar och att den tilltalades rättvisa rivs upp förmodar att rättsväsendet inte heller kommer ge dem någon rättvisa.

²⁰³ Se Södertörns tingsrätt dom 2020-10-20 i mål nr B 17422-18, s. 7; Lunds tingsrätt dom 2021-12-15 i mål nr 6982-20, s. 16; Borås tingsrätt dom 2022-03-17 i mål nr 3111-21, s. 9; Alingsås tingsrätt dom 2023-05-04 i mål nr 1973-22, s. 8.

²⁰⁴ Se Borås tingsrätt dom 2022-03-17 i mål nr 3111-21, s. 9.

²⁰⁵ Se Lunds tingsrätt dom 2021-12-15 i mål nr 6982-20, s. 16.

²⁰⁶ Se Stockholms tingsrätt dom 2022-06-07 i mål nr B 18459-21, s. 7.

²⁰⁷ Se Södertörns tingsrätt dom 2020-10-20 i mål nr 17422-18, s. 7.

Med hänsyn till syftet som den tilltalade uppgav har tingsrätten i samtliga fall avseende egenupplevda händelser lyft argumentet med att de kunde ha berättat om vad de varit med om på ett annat sätt än att peka ut målsäganden. Tingsrätten har exempelvis beskrivit att den tilltalade kunde berätta om sina erfarenheter med anhöriga, polis eller sin terapeut. Detta trots att tingsrätten betonar senare i domen att frågor om sexuella övergrepp och trakasserier är av stort samhällsintresse och bör diskuteras.²⁰⁸ I detta fallet är det som tingsrätten beskriver, till viss del, kontraproduktivt eftersom tingsrätten betonar att sexuellt våld ska få diskuteras och det har ett stort samhällsintresse, ska det däremot inte göras i det offentliga rummet. Risken kan bli att sexuellt våld inte längre kan diskuteras i det offentliga rummet på grund av rädslan för att bli åtalade för förtal.

5.2.1.2 Brott som avser annan än den tilltalade

Som har beskrivits i kapitel fyra hade sex av de tilltalade syftet att varna andra för målsäganden, där vissa även hade angett syften som att skydda andra eller skapa en samhällsdebatt om ord mot ord situationer. Tre hade angett andra syften. Den första att förmedla vem målsäganden är. Den andre var att ta reda på en persons syn på frågor som hade berörts i en dokumentär. Den tredje att använda intervjun som en motåtgärd mot den vinklade syn som dokumentären gav. Den sista hade uppgett att hon inte hade något egentligt syfte utan var upprörd.²⁰⁹

Vad McGlynn och Westmarland fann i sin studie om olika former av rättvisa rör specifikt överlevare av sexuellt våld och det är därmed svårt att applicera studien på de syften som har uppgetts. Däremot är det möjligt att till viss del göra det. En tilltalad beskrev att hans syfte, tillsammans med att säga ifrån när någon skadas samt göra folk vaksamma över liknande personer, var att få kontakt med personer som vill dela med sig om vad som har hänt dem och på det sättet kunna hjälpa dem.²¹⁰ Det som den tilltalade då försöker skapa är det

²⁰⁸ Se Lunds tingsrätt dom 2021-12-15 i mål nr 6982-20, s. 16.

²⁰⁹ Se kapitel 4.2.2.

²¹⁰ Se Göteborgs tingsrätt dom 2022-11-17 i mål nr 2033-21, s. 10.

stödet från samhället som McGlynn och Westmarland betonar i sin beskrivning av samhörighet som rättvisa.

Dessutom kan syftet som har uppgetts av ett flertal av de tilltalade om att varna och skydda andra från målsäganden²¹¹ kan kopplas till prevention som rättvisa. De tilltalade agerar därmed som samhället som uppmärksammar det sexuella våldet och dess skador samt arbetar för att motverka det. Det går därmed att tolka att de agerar för att förhindra att personen begår fler brott genom att göra andra människor vaksamma runt denna personen.

För en del av domarna ifrågasätter tingsrätten syftet med uppgiftslämnandet, där det har beskrivits att tingsrätten har bedömt att syftet istället var att skada målsäganden.²¹² I ett annat fall lämnades det helt utan avseende.²¹³ Detta är något som inte görs i de rättsfall som avser egenupplevda händelser. Utifrån att de uttalanden som har gjorts kan ses som på ett mer illasinnat sätt kan det te sig att det har varit lättare för tingsrätten att lämna syftet utan avseende. Detta till skillnad från de egenupplevda händelserna där den tilltalade enbart berättat om vad som har hänt dem. Detsamma, skulle kunna anses föreligga vid tingsrättens beskrivning av alternativa möjligheter för den tilltalade att exempelvis bidra till en samhällsdebatt samt lyfta de frågor som tas upp i dokumentären.²¹⁴

5.2.2 Offentliggöra missförhållanden och den offentliga debatten

I den offentliga debatten om allmänna angelägenheter samt med hänsyn till att offentliggöra missförhållanden är yttrandefriheten vidsträckt respektive uppbärs av starka samhällsintressen.²¹⁵ I två av fallen konstaterade tingsrätten

²¹¹ Se exempelvis Attunda tingsrätt dom 2021-03-15 i mål nr B 10799-17, s. 8; Västmanlands tingsrätt dom 2021-03-01 B 2431-20, s. 11; Göteborgs tingsrätt dom 2021-12-07 i mål nr B 8471-20, s. 8.

²¹² Se Nyköpings tingsrätt dom 2023-12-13 i mål nr B 3707-23, s. 7; Göteborgs tingsrätt dom 2021-12-07 i mål nr 8471-20 s. 8.

²¹³ Se Lunds tingsrätt dom 2023-12-04 i mål nr B 6451-22, s. 17.

²¹⁴ Se Attunda tingsrätt dom 2021-03-15 i mål nr B 10799-17, s. 8; Attunda tingsrätt dom 2022-05-30 i mål nr B 11907-21, s. 15.

²¹⁵ Se kapitel 3.2.3.

att frågor om sexuella övergrepp och trakasserier bör diskuteras i det offentliga rummet, där en tingsrätt uppgav följande.²¹⁶

*”Frågor om sexuella övergrepp och trakasserier är självfallet av stort samhällsintresse och måste få diskuteras.”*²¹⁷

Sexuellt våld bör därmed anses vara sådant missförhållande som ska diskuteras i det offentliga rummet. Medan det självklart inte ska vara straffritt att peka ut personer som skyldiga för allvarlig brottslighet, tar inte tingsrätterna tillräckligt mycket hänsyn till detta. Varför tingsrätterna har valt att lämna problematiken med sexuellt våld utan avseende är svårt att se. Speciellt då i vissa av fallen ville den tilltalade lyfta problematiken och diskutera detta i det offentliga rummet. Tingsrätterna bör därför, i min mening, tagit mer hänsyn till att sexuellt våld är ett verkligt problem som ska diskuteras i det offentliga rummet. Arbetet med att offentliggöra sexuellt våld och arbeta emot det tog inte slut vid #Metoo. Det ter sig vara att domstolen värderar obehaget att bli anklagad för ett sexualbrott högre än rättvisa för brottsoffret. Emellertid kan detta innebära att det finns en poäng med att bedöma anklagelser om sexualbrott hårt då det är mycket allvarligt att bli anklagad för ett sådant brott.

5.2.3 Andra faktorer

Tingsrätterna tog, som beskrivits ovan, allvarligheten av uppgiften i beaktning i sin försvarlighetsbedömning. Detta är, i min åsikt, något som inte är problematiskt i sig då sexualbrott är allvarliga brott i sig och en anklagelse om sådant är något som är mycket allvarligt. En tingsrätt betonade därmed att en anklagelse om våldtäkt är allvarlig, objektivt sätt.²¹⁸

I ett flertal fall har tingsrätten poängterat att den tilltalade kunde ha berättat om sin upplevelse, bidra till en samhällsdebatt respektive diskutera de frågor som nämns i dokumentären utan att namnge målsäganden. Det bör därmed stå fritt för den tilltalade att, inom ramen för sin yttrandefrihet, berätta om

²¹⁶ Se Lunds tingsrätt dom 2021-12-15 i mål nr B 6982-20, s. 16; Södertörns tingsrätt dom 2020-10-20 i mål nr B 17422-18, s. 8.

²¹⁷ Lunds tingsrätt dom 2021-12-15 i mål nr B 6982-20, s. 16.

²¹⁸ Se Stockholms tingsrätt dom 2022-06-27 i mål nr 18459-21, s. 8.

sina upplevelser så länge ingen kan identifieras. Detta är dock något som blir problematiskt i de fall där målsäganden inte hade namngetts, vilket var situationen i två av de granskade rättsfallen. I ett av fallen hade den tilltalade angett de titlar han erhöll på företaget, företagets namn, ålder, hans anknytning till Frankrike samt de affärer de hade med varandra under tiden på företaget.²¹⁹ I det andra fallet hade målsäganden getts ett smeknamn och tingsrätten ansåg att ett utpekande hade skett när dåliga maskningar publicerades.²²⁰ Ett rimligt alternativ skulle kunna vara att ta bort de uppgifter i uttalandet som medför en identifiering av målsäganden. Frågan blir då hur mycket ett brottsoffer ska behöva radera när de publicerar sina upplevelser vilket riskerar att ta bort deras känsla av rättvisa. Däremot, kan viss ledning tas från domskälen i det senare fallet. Tingsrätten tog ställning till de signalement om längd, kroppsbyggnad, att han är välvårdad, popularitet samt arbete som den tilltalade publicerade. Målsäganden passade in i dessa signalement men tingsrätten ansåg att de signalement räckte inte till för att han vid det tillfället skulle anses som utpekad.²²¹ I avsaknad av prejudikat på området, blir det komplicerat att avgöra vilka signalement som möjliggör för en identifiering av målsäganden. Att belägga ett brottsoffer, med dessa svåra avgöranden, som vill berätta sin historia och därmed åtnjuta rättvisa i form av röst, erkännande och eventuellt prevention är problematiskt.

Genom att bestraffa brottsoffer som pekar ut sin förövare för att kunna åtnjuta någon form av rättvisa, oavsett vilken form den tar, som inte involverar det konventionella straffrättsliga systemet leder till att diskussioner om sexuellt våld blir något privat. Detta totalt river upp prevention som rättvisa för brottsoffer, då det innebär en samhällelig förändring och inte enbart en i det privata rummet. Det blir speciellt problematiskt i situationer där brottsoffret har gjort en anmälan eller till och med gått igenom den hela straffrättsliga processen utan att få upprättelse, vilket är fallet för tre av de tilltalade som berättat om sina egna upplevelser.²²² En möjlig effekt av att inte ha möjlighet att namnge

²¹⁹ Lunds tingsrätt dom 2021-12-15 i mål nr B 6982-20, s. 12.

²²⁰ Göteborgs tingsrätt dom 2022-11-17 i mål nr B 2033-21, s. 10.

²²¹ Ibid, s. 9 f.

²²² Stockholms tingsrätt dom 2022-06-27 i mål nr B 18459-21, s. 3; Alingsås tingsrätt dom 2023-05-04 i mål nr B 1973-22, s. 5; Södertörns tingsrätt dom 2020-10-20 i mål nr B 17422-18, s. 4.

sin förövare eller signalement som kan leda till en identifiering, är att själva förövaren åtnjuter mer skydd än den som utsatts.

Vad tingsrätterna tog ställning till i sin försvarlighetsbedömning är hur och när uppgiften hade lämnats, specifikt hur uppgiften hade spridits. Att uppgiften hade spridits till en obestämd och allmän krets, vilket leder till att ett stort antal människor kan få tillgång till uppgiften var något som tingsrätterna beaktade. Att dela med sig av sina upplevelser eller vad någon annan varit med om, kräver till viss del att det görs offentligt för att uppnå prevention som rättvisa. Det är möjligt att bidra till ett samhälle som uppmärksammar skadorna som orsakas av sexuellt våld genom att berätta det till en mindre krets. Dock blir det mer komplicerat att uppnå prevention som rättvisa för brottsoffret att enbart berätta det för en mindre krets. Dessutom, blir det en ytterligare belastning för brottsoffret att bekymras över hur stor spridning uppgiften möjligtvis kan få, när det inte är självklart att spridningen är stor. Att spridningen tas i beaktning vid bedömning om brottet är grovt eller av normalgraden är mer rimligt.

6 Avslutande reflektioner

Syftet med uppsatsen var att undersöka vilka faktorer tingsrätterna beaktar i försvarlighetsbedömningen som görs i förtalsmål som avser situationer där målsäganden har utpekats för att ha begått sexualbrott och hur dessa faktorer kan analyseras utifrån ett brottsofferperspektiv. Syftet var även att analysera förtalsbrottet från ett brottsofferperspektiv med rättsfallen som bakgrund. För att kunna uppfylla syftet har en huvudsaklig frågeställning samt två underliggande frågeställningar besvarats i uppsatsen samt gällande rätt beskrivits i det tredje kapitlet. De två underliggande frågeställningarna besvaras i det fjärde kapitlet där de tretton undersökta tingsrättsfallen beskrivs samt vad tingsrättens bedömning var i fråga om straffansvar och försvarlighet. I samtliga fall fann tingsrätten att uttalanden inte var försvarliga, men i ett fall var ett av uttalanden som den tilltalade hade gjort försvarligt och därmed var det möjligt att se hur tingsrättens bedömning såg ut när uttalandet var försvarligt genom principen om social adekvans. Den huvudsakliga frågeställningen besvaras i analysen, både avseende förtalsbrottet och försvarlighetsbedömningarna.

Förtalsbrottet har sedan brottsbalkens ikraftträdande varit densamma och det har inte genomförts några ändringar avseende hur försvarlighetsbedömningen ska gå till. Det var därför viktigt att belysa de skillnader och likheter som kan finnas i försvarlighetsbedömningen, eftersom de fall där den målsägande pekades ut för att ha begått brott mot någon annan än den tilltalade är sådana situationer som förtalsbrottet typiskt riktar sig mot och resterande är inte det. Det har dessutom varit viktigt att belysa problematiken i bedömningen gällande egenupplevda händelser. Vad som riskerar att ske vid tillfällena där den tilltalade har pekat ut någon annan för att ha begått ett sexualbrott mot dem, är att deras känsla av rättvisa rivs upp för de fall där det inte varit möjligt att få upprättelse via det konventionella straffrättsliga systemet.

Det uppstår även en problematik avseende sanningsbevisning vid fall där den förtalsgrundande uppgiften avser egenupplevda händelser. Det verkar inte som lagstiftaren har tagit hänsyn till detta vilket kan leda till en svår bedömning om uttalandet bedöms vara försvarligt. Det finns även en risk att

prövningen om sanningsbevisning omvandlas till en prövning om den händelse som brottsoffret uttalar sig om verkligen har ägt rum eller inte. Att därmed göra en sådan prövning kan leda till ytterligare utsatthet för brottsoffret.

Sammanfattningsvis, finns det brister i domstolarnas försvarlighetsbedömning med hänsyn till de former av rättvisa som McGlynn och Westmarland beskriver. Den största bristen är att domstolarna inte beaktar syftet på ett sådant sätt som de bör. Syftet är en sådan faktor som ska vägas in i försvarlighetsbedömningen, men domstolarna har inte lagt större vikt vid det. Det är självklart att det ska kunna föras en diskussion om sexuellt våld och brottsoffer ska få berätta om sina upplevelser, men det är svårt att se var domstolarna drar gränsen i sin bedömning för vad som avses som ett utpekande. Detta är något som är av stor vikt att få avgjort av Högsta domstolen som därmed kan bli vägledande.

Källförteckning

Offentligt tryck

Prop. 1962:10 En ny brottsbalk

Prop. 2016/17:222 Ett starkt straffrättsligt skydd för den personliga integriteten

SOU 1953:14 Förslag till brottsbalk

SOU 2016:7 Integritet och straffskydd

Konventioner

Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power, resolution 40/34 (1985), General Assembly

Litteratur

Andersson, Ulrika & Wegerstad, Linnea (2022), *Straffsystemets janusansikte; Rättvisa i #metoo-relaterade domar om våldtäkt och förtal*, i Ganetz, Hillevi, Hansson, Karin & Sveningsson, Malin (red.), *Maktordningar och motstånd; Forskarperspektiv på #metoo i Sverige*, 1 uppl., Nordic Academic Press.

Axberger, Hans-Gunnar (1984), *Tryckfrihetens gränser*, 1 uppl., Liber Förlag Stockholm [cit. Axberger (1984)].

Axberger, Hans-Gunnar (2019), *Yttrandefrihetsgrundlagarna: Yttrandefrihetens gränser efter 2019 års grundlagsreform*, 4 uppl., Norstedts Juridik [cit. Axberger (2019)].

Gunnarsson, Åsa, Svensson, Eva-Maria, Käll, Jannice, Svedberg, Wanna (2018), *Genusrättsvetenskap*, 2 uppl., Studentlitteratur.

Jareborg, Nils, Friberg, Sandra, Asp, Petter, Ulväng, Magnus (2015), *Brotten mot person och förmögenhetsbrotten*, 2 uppl., Iustus Förlag.

Kleineman, Jan (2018), *Rättsdogmatisk metod*, i Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, 2 uppl., Studentlitteratur.

McGlynn, Clare, Westmarland, Nicole (2019), *Kaleidoscopic Justice: Sexual Violence and Victim-Survivors' Perceptions of Justice*, *Social & Legal Studies*, Vol. 28(2), s. 179-201.

Nilsson, Göran, *Brottsbalk (1962:700) 5 kap. 1 §, avsnitt 2.3.3 Försvarylighet*, Lexino, 2023-07-01, JUNO.

Sandén, Hans-Olof (2022), *Förtal*, 1 uppl., Nordstedts Juridik

Sandgren, Claes (2021), *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare*, 5 uppl., Nordstedts Juridik.

Svensson, Eva-Maria (2019), *Genusrättsvetenskap och juridiska metoder*, i Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, 2 uppl., Studentlitteratur.

Övriga källor

Nationalencyklopedin, *Internet*,

<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/internet>

(hämtad 2024-05-20).

Nordstedts Juridik, *Hans-Gunnar Axberger*,

<https://www.nj.se/expertes/hans-gunnar-axberger-0482>

(hämtad 2024-05-14).

Nordstedts Juridik, *Hans-Olof Sanden*,

<https://www.nj.se/expertes/hans-olof-sanden-0751>

(hämtad 2024-05-14).

Telefonsamtal med Svea Hovrätt den 29 april 2024 angående Attunda tingsrätt dom 2022-05-30 i mål nr B 11907-21.

Wanngård, Martin, *Alla kvinnor åtalade för förtal i samband med metoo fällda*, senast uppdaterad 2021-05-11, SVT Nyheter, <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/fortalsdomarna-efter-metoo-alla-fallda> (hämtad 2024-05-20).

Rättsfallsförteckning

Högsta Domstolen

NJA 2014 s. 808

Hovrätter

Svea Hovrätt, dom 2021-04-15 i mål nr B 12848-20

Svea Hovrätt, slutligt beslut (ej särskilt uppsatt) 2024-01-25 i mål nr B 766-24

Hovrätten för Västra Sverige, dom 2023-12-20 i mål nr B 7097-22

Hovrätten för Västra Sverige, dom 2022-05-17 i mål nr B 2682-22

Svea Hovrätt, slutligt beslut (ej särskilt uppsatt) 2022-07-27 i mål nr 9024-22

Hovrätten över Skåne och Blekinge, dom 2022-06-08 i mål nr B 207-22

Tingsrätter

Alingsås tingsrätt, dom 2023-05-04 i mål nr B 1973-22

Göteborgs tingsrätt, dom 2023-04-12 i mål nr B 8291-21

Göteborgs tingsrätt, dom 2021-12-07 i mål nr B 8471-20

Lunds tingsrätt, dom 2023-12-04 i mål nr B 6451-22

Västmanlands tingsrätt, dom 2021-03-01 i mål nr B 2431-20

Attunda tingsrätt, dom 2021-03-15 i mål nr B 10799-17

Attunda tingsrätt, dom 2022-05-30 i mål nr B 11907-21

Lunds tingsrätt, dom 2021-12-15 i mål nr B 6982-20

Stockholms tingsrätt, dom 2022-06-27 i mål nr B 18459-21

Borås tingsrätt, dom 2022-03-17 i mål nr 3111-21

Södertörns tingsrätt, dom 2020-10-20 i mål nr 17422-18

Nyköpings tingsrätt, dom 2023-12-13 i mål nr 3707-23

Göteborgs tingsrätt, dom 2022-11-17 i mål nr 2033-21